

Budsjettnemnda for jordbruket
08.04.2011

Utredning nr. 2

REFERANSEBRUKSBEREGNINGER 2011
Beregninger basert på driftsgranskingene

INNHOLD	Side
1 INNLEDNING	5
2 ÅRETS REFERANSEBRUKSBEREGNINGER	6
3 PRINSIPPER FOR REFERANSEBRUKSBEREGNINGER BASERT PÅ DRIFTSGRANSKINGENE	9
3.1 Bygd på driftsgranskingene	9
3.2 Tilskuddsberegning	9
3.3 Registrert arbeid og kapital	9
3.4 Nærmere om avskrivningsprinsippets betydning	10
3.5 Nærmere om investeringstidspunktets betydning	10
3.6 Gjeldsandeler	12
3.7 Leid arbeid / arbeidsgiveravgift	12
4 FRA DRIFTSGRANSKINGSBRUK TIL REFERANSEBRUK	13
4.1 Generelt	13
4.2 Arbeidsforbruk	13
4.3 Normalisering av avlingsnivået for korn og potet	13
4.4 Avlingsnivået for øvrige vekster	14
4.5 Verdiendring på buskap og varelager	15
5 PRODUKTIVITETSENDRINGER	16
5.1 Beregningsmetode og forutsetninger	16
5.2 Skift i produktivitet utviklingen	17
5.3 Resultat av produktivitetsberegningene	17
6 PRISER PÅ ENKELTE POSTER PÅ REFERANSEBRUKENE	20
6.1 Korn	20
6.2 Poteter	20
6.3 Melkeprisen	20

6.4	Kjøtt	21
6.5	Ull	21
6.6	Annet	21
7	TILSKUDD	22
7.1	Pristilskudd	22
7.1.1	Grunntilskudd	22
7.1.2	Distriktstilskudd melk	22
7.1.3	Distriktstilskudd kjøtt og egg	23
7.2	Driftstilskudd per foretak	23
7.3	Produksjonstilskudd per dyr	25
7.4	Refusjon av avløserutgifter ved ferie og fritid	27
7.5	Refusjon av avløserutgifter ved sykdom m.v.	27
7.6	Areal - og kulturlandskapstilskudd	28
7.7	Tilskudd til dyr på beite	31
7.8	Bunnfradrag	31
8	FRAMREGNINGSGRUNNLAG	32
8.1	Oversikt	32
8.2	Årgangsindekser	35
8.3	Leid arbeid	35
8.4	Tilskudd	35
9	BEREGNINGSGRUNDLAG	36
9.1	Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk	36
9.2	Økologisk melkeproduksjon	51
9.3	Samdrifter i melkeproduksjon	52
9.4	Andre undersøkelser av økonomien i melkeproduksjon	55
9.4.1	Økonomiske resultater fra utbyggingsbruk på Nord-Vestlandet	55
9.4.2	Økonomien på store melkebruk	55
9.5	Sammenligning av resultatene i referansebrukssystemet med resultatene fra normaliserte regnskaper	58

1 INNLEDNING

Referansebruksberegningene er beregninger på bruksnivå for ulike produksjoner, bruksstørrelser og områder. Hensikten med beregningene er blant annet å vise inntektsutviklingen og å beregne virkninger av endringer som følge av jordbruksoppgjørene. Referansebruksberegningene er en del av grunnlagsmaterialet til jordbruksforhandlingene.

Fra og med 2001 bygger beregningene på driftsgranskingene med registrerte tall. Materialet er først gruppert etter produksjoner. Deretter er det oppdelt etter distrikt og struktur. Referansebrukene er ikke direkte sammenlignbare med referansebruksberegninger gjort tidligere enn 2001. Sammenligning mellom referansebruksberegninger med ulikt utgivelsesår må også frarådes, først og fremst fordi det er utskifting av deltakerbruk bak referansebruk og dernest fordi det enkelte år er endret på utvalgskriteriene og nummerering for noen referansebruk.

Om bakgrunnen for omleggingen fra 2001 siterer vi fra St.meld.nr. 19 (1999-2000) «Om norsk landbruk og matproduksjon» der det står følgende:

«Referansebrukssystemet erstattet etter St.prp. nr. 8 (1992-93) det tidligere modellbrukssystemet. Referansebrukene gir grunnlag for å vurdere effektene av virkemiddelbruken innenfor jordbruket for ulike bruksgrupper, distrikter og produksjoner. Til tross for de forenklingene dette medførte, benyttes det i dag betydelige ressurser på å omarbeide deler av og supplere driftsgranskingsmaterialet. Det er også betydelig usikkerhet knyttet til normeringen av arbeid og kapital som skjer ved utarbeidelsen av referansebrukene i dag. For å forenkle systemet ytterligere og i større grad å analysere forskjeller i inntektene innenfor og mellom produksjoner og regioner, foreslås det at man nytter grupper av bruk i driftsgranskingsmaterialet mest mulig direkte uten normering av arbeid og kapital. En viktig forbedring med en slik omlegging vil være at man sikrer et større datatilfang bak tallmaterialet.»

Det er etter dette nyttet grupper av bruk i driftsgranskingsmaterialet mest mulig direkte, uten normering av arbeid eller kapital.

Det er grunn til å understreke at referansebrukene ikke representerer hele jordbruket. Mange jordbruksbedrifter kan ha en produksjon som er dekket av referansebruksberegningene, men de vil likevel ikke kjenne seg igjen i referansebruksberegningene fordi en selv for eksempel har et annet produksjonsomfang, et annet investeringsomfang eller et annet investeringsår enn det gjennomsnittet et referansebruk viser.

Budsjettnemnda har i år gjort nærmere vurderinger av situasjonen for store melkeproduksjonsbruk som har investert i nyere tid. Referansebrukene 12, 13 og 14 er gitt nye utvalgskriterier. Dette har ført til at både referansebruk 13 og 14 har fått økt årskuttall i forhold til tidligere års beregninger. Samdrifter er tatt inn som et nytt referansebruk 28. Årets referansebruk er beskrevet i kapittel 2. I kapittel 3 er det i år gjort nærmere rede for betydningen av avskrivningsprinsipp og investeringsstidspunkt. I kapittel 9 er det redegjort for et par nyere undersøkelser som beskriver økonomien for utbyggingsbruk/store melkeproduksjonsbruk.

2 Årets referansebruksberegninger

Beregningene omfatter 28 referansebruk presentert i de to tabellene 1 og 2 nedenfor.

I år er det tatt inn ett nytt referansebruk, referansebruk 28 «Samdrift melkeproduksjon». Dette referansebruket er gruppen av de rene melkesamdriftene i driftsgranskingsmaterialet. I 2007 ble det tatt inn et kapittel med noen resultater fra en analyse av driftsøkonomien i samdrifter i norsk melkeproduksjon som i sin helhet bygget på NILF-notat 2007-3 «Samdrifter i melkeproduksjon 2005». Selv om det nå er tatt inn et eget referansebruk med melkesamdriftene, er det nevnte kapitlet beholdt og oppdatert med resultater fra «Driftsgranskingar i jord- og skogbruk. Rekneskapsresultat 2009», NILF 2010.

Det er i år også gjort endringer i utvalgskriteriene for referansebrukene 12-14. Referansebruk nr. 12 og nr. 13 består nå henholdsvis av de $\frac{1}{3}$ minste og de $\frac{1}{3}$ største melkebrukene i driftsgranskingsmaterialet. Referansebruk nr. 14 består nå av de 25 største melkebrukene i driftsgranskingsmaterialet.

I årets utredning er det tatt inn et nytt kapittel 3.4 som går nærmere inn på ulike kapitalgodgjøringsprinsipper. Det er videre tatt inn to nye kapitler i år etter ønske om et bredere materiale for å vurdere økonomien i melkeproduksjonen. Kapittel 9.4 gir et kort sammendrag fra en undersøkelse av økonomiske resultater for utbyggingsbruk med melkeproduksjon på Nord-Vestlandet. Kapittel 9.5 oppsummerer noen resultater fra en undersøkelse av økonomien på store melkebruk.

I eggproduksjon er det frist til 2012 for å tilpasse seg til krav om frittgående høner eller miljøinnredninger. En del produsenter avviker i stedet for å bygge om, mens mange av dem som har bygd om, er over på løsninger nær konsesjonsgrensen. På referansebruk 6 med egg er det i år 9 deltakere med innredninger tilpasset nye regler. Alle disse har over 7000 høner. De resterende 6 deltakerbrukene har innredninger fra 2001 eller tidligere og er sannsynligvis ikke tilpasset omstillingskravene. Gjennomsnittlig hønetall på referansebruk 6 er økt med nær 1000 høner sammenlignet med fjorårets beregninger.

I 2007 ble det tatt inn to nye referansebruk, referansebruk 10 «Fjørfekjøtt og planteprodukter» og referansebruk 11 «Økologisk melk og storfeslakt». Kapitlet med en kort beskrivelse av gruppen av Debio-godkjente bruk med økologisk melkeproduksjon, er likevel beholdt.

Budsjettnemnda har valgt en gruppering i referansebruk med hovedinndeling etter produksjoner (tabell 1) og en videre inndeling etter geografi, struktur og driftsmåte av de tre driftsformene som har flest deltakerbruk i driftsgranskingene (tabell 2).

Referansebruksinndelingen og rekkefølgen på referansebrukene er uendret i forhold til fjorårets beregninger med unntak av det nye referansebruket plassert som nr. 28.

Tabell 1. Oversikt over referansebrukene. Produksjoner

Ref.bruk nr.	Produksjon og omfang	Område	Antall bruk i 2009
1	Melk og storfeslakt. 21 årskyr	Landet	318
2	Korn. 335 dekar korn	Landet	96
3	Sau. 142 vinterfôra sauer	Landet	100
4	Melkeproduksjon geit. 90 årsgeiter	Landet	23
5	Svin og korn. 45 avlssvin + 353 dekar korn	Landet	37
6	Egg og planteprodukter. 5608 høner + 196 dekar korn	Landet	15
7	Poteter og korn. 87 dekar poteter + 349 dekar korn	Landet	15
8	Storfeslakt/ammeku. 26 ammekyr	Landet	29
9	Frukt/bær og sau. 48 dekar frukt + 8 vinterfôra sauer	Landet	24
10	Fjorfekjøtt og planteprodukter. 73657 fjorfeslakt	Landet	14

Tabell 2. Oversikt over referansebrukene. Region, struktur og driftsmåte

Ref.bruk nr.	Produksjon og omfang	Område	Antall bruk i 2009
11	Økologisk melk og storfeslakt. 23 årskyr	Landet	27
12	Melk (de 1/3 minste brukene). 13 årskyr	Landet	106
13	Melk (de 1/3 største brukene). 32 årskyr	Landet	106
14	Melk (de 25 største brukene). 47 årskyr	Landet	25
15	Melk og storfeslakt. 23 årskyr	Østlandets flatbygder	29
16	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Østlandets andre bygder	51
17	Melk og storfeslakt. 34 årskyr	Agder og Rogaland, Jæren	17
18	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Agder og Rog. andre bygder	33
19	Melk og storfeslakt. 20 årskyr	Vestlandet	60
20	Melk og storfeslakt. 22 årskyr	Trøndelag	66
21	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Nord-Norge	62
22	Korn. <400 dekar korn (232 dekar korn)	Østlandet	61
23	Korn. >400 dekar korn (692 dekar korn)	Østlandet	21
24	Korn og korn/svin. 300 daa + 22 avlssvin	Trøndelag	27
25	Sau. 128 vinterfôra sauer	Vestlandet	25
26	Sau. 165 vinterfôra sauer	Nord-Norge	18
27	Sau (de 25 største brukene). 237 v.f.sauer	Landet	25
28	Samdrift melkeproduksjon. 41 årskyr	Landet	33

Årets beregninger er basert på regnskapsmateriale fra 2009. Basisåret i beregningene er 2009, og disse tallene er som regel regnet fram til 2010 etter registrert prisutvikling i totalalkylen for tilsvarende poster. Framregningen til 2011 er tilsvarende basert på budsjetterte priser i totalalkylen. Alle mengder er holdt konstante i framregningsperioden og uttrykker dermed utviklingen for produsenter med uendret produksjonsomfang i framregningsperioden. Framregning er også gjort for å ha et oppdatert grunnlag for å beregne utslag når produktivitetssendringer er inkludert.

For å få flere viktige produksjoner representert, har en akseptert at enkelte referansebruk tas med selv om de bygger på relativt få driftsgranskingsbruk.

Ved inndelingen er det lagt mest vekt på produksjoner (tabell 1). Det kan være vanskelig å skille mellom effekter som skyldes geografi, effekter som skyldes struktur og effekter som skyldes driftsmåte (økologisk melk) når driftsgranskingsbrukene deles videre inn etter geografi, i størrelsesgrupper og etter driftsmåte. Samtidig er det slik at utslagene av tiltak på ulike driftsstørrelser er den effekten som forhandlingspartene selv enklest kan regne på ved

hjelp av kalkyler. Ut fra dette er geografi prioritert framfor struktur ved den videre inndelingen av produksjoner (tabell 2).

Ut over de produksjonene som er nevnt i tabellene ovenfor, kan referansebrukene ha tilleggsproduksjoner med et relativt mindre omfang. Slike tilleggsproduksjoner kan iblant være en del av forklaringen på utslaget som framkommer på resultatmålet.

Et vedlegg med detaljerte beregninger for de enkelte referansebruk er ikke lagt ved i denne utredningen, men er å finne på internettadressen:

<http://www.nilf.no/PolitikkOkonomi/Bm/Referansebruk.shtml>

3 PRINSIPPER FOR REFERANSEBRUKSBEREGNINGER BASERT PÅ DRIFTSGRANSKINGENE

3.1 Bygd på driftsgranskingene

Hovedformålet med driftsgranskingene er å presentere årlige resultater og den mer langsiktige utviklingen for økonomien på gardsbruk der inntekten fra jordbruket har et vesentlig omfang. Undersøkelsen er gjort med grunnlag i skatteregnskap og tilleggsopplysninger om areal, avlinger og arbeidsinnsats. Skatteregnskapene er innhentet fra om lag 900 jordbruksbedrifter som er spredt rundt i hele landet. Skatteregnskapene blir omarbeidet til driftsregnskap. Det er data fra driftsregnskapene som går inn i driftsgranskingene. Driftsgranskingene omfatter i hovedsak familiebruk med en arbeidsinnsats på ett årsverk eller mer.

Budsjettnemnda har lagt vekt på å benytte driftsgranskingsresultatene direkte så langt som mulig, men har likevel funnet det hensiktsmessig å jevne ut tilfeldige avlingsvariasjoner (normalisere) for kornavlinger og potetavlinger når arealet har et visst omfang (se avsnitt 4.3).

3.2 Tilskuddsberegning

Når vi regner gjennomsnittlige tilskudd for grupper av bruk i driftsgranskingene, vil ingen av typebrukene som inngår, faktisk ha hatt disse gjennomsnittstilskuddene. Det at en har ulike satser avhengig av produksjonsomfang, bidrar også til å vanskeliggjøre sammenhengene.

For framregningen er hvert referansebruk plassert til bestemte soner, og regnet fram med *satsendringene* som gjelder for den valgte geografiske soneplasseringen. Framregningen av tilskuddene i selve referansebruksberegningene baseres så på den samme absolutte endringen.

Framregningen av tilskuddene må reflektere de regnskapsresultatene en vil forvente å få i de to framregningsårene.

3.3 Registrert arbeid og kapital

Driftsgranskingene viser registrerte størrelser for arbeid og kapital. Kapitalgodtgjøringen i driftsgranskingene er annerledes enn i totalkalkylen.

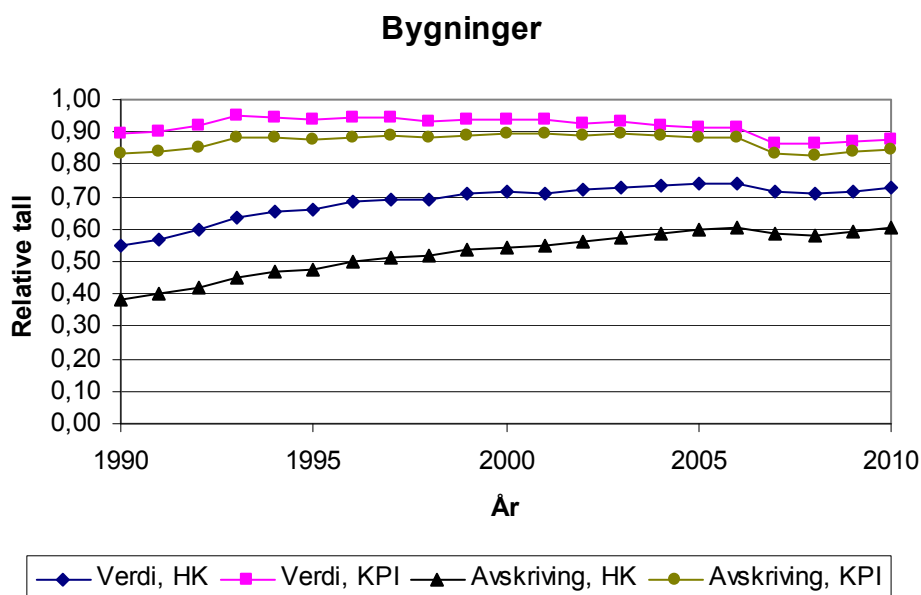
I driftsgranskingene er kapitalen verdsatt og avskrivningene kalkulert ut fra prinsippet om historisk kostnad. Dette samsvarer med hovedprinsippet i norsk regnskapslovgivning og praksis, og brukes også i skatteregnskap og finansregnskap. Kostnaden på anskaffelsestidspunktet aktiveres i driftsregnskapet med registrerte nominelle kroner og utgjør avskrivningsgrunnlaget. Det betyr at balansen ikke justeres for endringene som ellers skjer i pengeverdiene over tid. Spesielt i perioder med høy inflasjon, og spesielt for eiendeler med lang levetid, vil en med historisk kost få relativt lave verdifastsettelse i balansen. I driftsgranskingene brukes det lineær avskrivning over den enkelte eiendels forventede levetid.

Totalkalkylen for jordbruket er basert på en prisnivåjustert modell for verdsetting av kapital. Kapitalslitet (avskrivningene) blir da beregnet etter saldoprinsippet og med prisjustering i henhold til konsumprisindeksen.

Avskrivningene i referansebruksberegningene må forventes å bli lavere enn om en la samme prinsipp som i totalkalkylen til grunn. Rentekostnaden i referansebruksberegningene må forventes å bli høyere enn om en la samme prinsipp som i totalkalkylen til grunn.

3.4 Nærmere om avskrivningsprinsippets betydning

I figuren nedenfor er illustrert betydningen av tre vanlige verdsettingsprinsipper.

Figur 1 Avskrivninger og bokført verdi for bygninger etter historisk kost (HK) og KPI-justering sammenlignet med gjenanskaffelsesverdi

Det er forutsatt jevne investeringer. Gjenanskaffelsesverdi som er nasjonalregnskapets prinsipp er satt til 1,00. I Totalkalkylen prisnivåjusteres kapitalen med prisutviklingen (konsumprisindeksen). Det gir for bygninger verdier og avskrivninger på omtrent 90 prosent av det en ville fått med gjenanskaffelsesprinsippet. I skatteregnskap, driftsgranskingene og på referansebrukene verdsettes eiendeler til historiske kostnad. For bygninger som har lang levetid betyr historisk kost at regnskapsverdiene bare blir 60-70 prosent av gjenanskaffelsesverdien, mens avskrivningene kan bli halvparten av de to andre prinsippene. Utslagene blir forsterket om investeringene ikke er jevne, men gjennomgående er av eldre dato.

Valg av avskrivningsprinsipp har også betydning for hvordan kapitalen godtgjøres. På referansebrukene (som i skatteregnskapet) regner en med nominelle rentekostnader. I Totalkalkylen, der en prisnivåjusterer kapitalen hvert år, er det realrenten på lånt kapital som kostnadsføres. Når kapitalslitet er regnet i årets pengeverdi, oppstår det en prisstigningseffekt på den lånte delen av kapitalen. Denne «effekt av finansiering» inntektsføres for å finne realrenten.

3.5 Nærmere om investeringstidspunktets betydning

Når investeringen ikke er jevne, det er prisstigning og avskrivningene beregnes etter historisk investeringskostnad, har investeringstidspunktet stor betydning for tolkningen av regnskapsmessig resultat. Når det brukes lineære avskrivninger, som i Driftsgranskingene og Referansebrukene, kostnadsføres det samme beløpet hvert år i avskrivningsperioden. For bygninger avskrives investeringene med like beløp årlig i 30 år. På grunn av prisstigning vil referansebruk med stor forskjell i gjennomsnittlig investeringstidspunkt, kunne gi relativt store forskjeller i regnskapsførte avskrivninger for den samme bygningen. Denne forskjellen vil være større dersom avskrivninger føres etter saldogprinsippet.

Dette kan illustreres med et eksempel. En jordbruksbedrift bygger en driftsbygning med inventar til 5 mill. kroner i 2000. En annen bedrift bygger eksakt samme bygning ti år senere. I følge prisindeksen vil byggekostnaden ha økt med 47,7 prosent. Regnskapsført avskrivning (kostnad) i 2010 vil være nesten 80.000 kroner høyere for foretaket med den nyeste, men identiske, driftsbygningen hvis det føres lineær avskrivning. Dersom avskrivningen gjøres etter saldoprinsippet, og veid gjennomsnittlig avskrivingssats for bygning og inventar er 6 prosent, blir forskjellen om lag 145.000 kroner.

Tabell 3. Illustrasjon av forskjell i regnskapsført avskrivning i 2010 for to identiske bygninger, bygd i henholdsvis 2000 og 2010. Kroner per foretak

	Bygd i 2000	Bygd i 2010	Differanse
Lineær avskrivning i 2010	166 700	246 200	-79 500
Saldoavskrivning i 2010	161 600	307 200	-145 600

Problemstillingen som er illustrert ovenfor, er generell for alle referansebrukene. Det betyr imidlertid mest i produksjoner der mange investeringer er gjort for forholdsvis lang tid tilbake. På referansebrukene kan dette illustreres for melkeproduksjon der materialet er stort nok til å inndele foretakene etter størrelse. Nedenfor er derfor noen melkeproduksjonsbruk med ulik størrelse sammenlignet.

Inndeling etter størrelse vil med stor sannsynlighet samtidig innebære en systematisk sortering av investeringstidspunkt. Foretak nr. 12 med 13 kyr har trolig eldre driftsbygning enn foretak nr. 14 med 47 kyr. For å sammenligne reelle forskjeller i enhetskostnader burde investeringstidspunktet vært likt. Det foreligger ikke data som viser gjennomsnittlig investeringstidspunkt for de ulike referansebrukene. Investeringstidspunktet har stor betydning for å vurdere kostnaden per ku ved ulikt driftsomfang. Ulike innslag av leasing, som gir stor skjevfordeling av regnskapsført kostnad ved kapitalutstyret over dets levetid kan også bidra til variasjon.

Samtidig er det sannsynlig at bruk med hovedinvesteringen langt tilbake i tid, vil ha noe mindre rasjonelle driftsopplegg, slik at investeringstidspunktet også har betydning for registrert arbeidsforbruk. Tabell 4 viser vesentlig større fall i antall arbeidstimer pr ku enn i regnskapsførte kostnader. Det kan derfor antas at investeringstidspunktets betydning for resultatmålet «vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk» er mindre enn om regnskapsførte avskrivninger per ku og timer per ku vurderes hver for seg.

Tabell 4. Regnskapsførte kostnader, arbeidsforbruk og driftsresultat for noen referansebruk med melk med forskjellig driftsomfang. Regnskapsåret 2009

	Referansebruksnummer			
	12	1	13	14
Antall årskyr	13	21	32	47
Sum avskrivninger, kroner	70 790	113 818	173 700	280 448
Sum kostnader, kroner	617 097	937 976	1 398 820	1 982 715
Sum arbeidstimer	2 949	3 460	4 009	4 130
Avskrivninger, kroner per årsku	5 574	5 420	5 428	6 005
Sum kostnader, kroner per årsku	48 590	44 666	43 713	42 456
Kostnader inkl. fam. arbeid og rentekrav på innsatt kapital, kroner per årsku	80 308	68 154	62 516	57 104
Sum arbeidstimer per årsku	232	165	125	88
Vederlag til arbeid og egenkapital, kroner	266 677	402 600	530 327	557 998
Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, kroner	166 843	214 681	244 064	249 275

Flere undersøkelser viser fallende kostnader per bås plass med økende driftsomfang. Avskrivninger per årsku i tabell 4 er derfor ikke som forventet. Sannsynligvis illustrerer dette store forskjeller i investeringstidspunkt fra det minste til det største referansebruket.

Kostnader inkludert verdsetting av familens arbeid til 157 kroner per time og verdsetting av innsatt kapital i jordbruket til 3 prosent rente, er også vist per årsku. Referansebruket med 13 årskyr har da en total kostnad per årsku som er 51 prosent høyere enn referansebruket med 47 årskyr.

3.6 Gjeldsandeler

Jordbrukets andel av gjeldsrenter og kår er beregnet ut fra brukets totale kostnader til gjeldsrenter og kår, etter samme forhold som jordbrukets andel av brukets totale eiendeler. I totale eiendeler inngår eiendeler knyttet til andre næringer enn jordbruk og private eiendeler. En har da regnet eiendeler som gjennomsnittet av inngående balanse og utgående balanse i regnskapsåret. Det er driftsgranskingenes registrerte tall basert på historisk kost som er lagt til grunn både for eiendeler i jordbruket og for eiendeler totalt.

3.7 Leid arbeid / arbeidsgiveravgift

I referansebruksberegningene er sosiale avgifter (arbeidsgiveravgift) en del av posten «leid arbeid». Denne posten er spesifisert under kostnader, men legges til igjen før utregning av resultatmålet «vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk». Ved vurdering av vederlaget er altså leid arbeid og arbeidsgiveravgift behandlet etter samme prinsipp som i totalkalkylen, slik at det ikke skilles mellom leid arbeid og familiens arbeid ved beregning av inntektsnivået.

4 FRA DRIFTSGRANSKINGSBRUK TIL REFERANSEBRUK

4.1 Generelt

Alle referansebrukene framkommer i utgangspunktet som uveide gjennomsnitt av de driftsgranskingsbrukene som er tatt med i det aktuelle referansebruket. Referansebruksberegningene begrenser seg til jordbruksdelen av driftsgranskningene, det vil si at andre næringer og privatøkonomi ikke er behandlet.

Driftsgranskningene har, med unntak for arbeidstimer, ikke mengdeopplysninger på kostnadssiden. Oppsplittingen er på noen områder også mindre spesifisert enn på 1990-tallet, bl.a. ved at kraftfôr er samlet på en post.

4.2 Arbeidsforbruk

Antall årsverk på hvert referansebruk er beregnet ut fra uveide gjennomsnittlige registrerte arbeidsforbruk på de driftsgranskingsbrukene som inngår. Det regnes 1845 timer i et årsverk.

4.3 Normalisering av avlingsnivået for korn og potet

Avlingsnivået for korn og poteter slår mer direkte ut på inntekten enn det avlingsnivået for fôrvekstene vanligvis gjør. Korn og poteter vil også normalt være utsatt for større avlingsvariasjon fra år til år enn grovfôrvekstene. Kornavlingene på referansebrukene er normalisert ved å regne et rent aritmetisk gjennomsnitt over de 10 siste årene. Også potetavlingen på referansebruk 7 er normalisert ved å regne et rent aritmetisk gjennomsnitt over de 10 siste årene.

Tabell 5. Beregnet normalårsavling for poteter på referansebruk 7 i 2009. Kg/daa

Ref. bruk	Område	2009
7	Landet	2 507

I tabellen under er de beregnede normalårsavlingene for korn for 2009 stilt opp. Avlingene er ikke normalisert når arealet for det enkelte kornslag er mindre enn 5 dekar, og avlingene er bare normalisert for kornslagene bygg, havre og hvete. Enkelte referansebruk som har litt mer enn 5 dekar ett eller få år i 10-årsperioden 2000-2009, er ikke normalisert.

Kornavlingene på referansebruk 11 «Økologisk melk og storfeslakt» er ikke normalisert. For eksempel tilsvarer mengden solgt bygg bare en avling på ca. 26 kg per dekar (19,6 dekar) i regnskapsåret 2009. Det har vært tilsvarende svært lave avlingstall også flere tidligere år både for bygg og havre. Årsaken kan være at avling fra disse arealene er brukt til eget fôr. Samtidig var avlingsnivået betydelig høyere for en del år siden. Det kan bli feil å normalisere opp solgt avling samtidig som referansebruket kan ha brukt en vesentlig del av avlingen for å redusere kostnadene til innkjøpt fôr.

Kornavlingene på det nye referansebruk 28 «Samdrift melkeproduksjon» er normalisert med gjennomsnittet av forholdstallene for de referansebrukene 1-10 med beregnet normalårsavling for det aktuelle kornslaget. Årsaken er at referansebruket ikke har lange nok egne avlingsserier.

Tabell 6. Beregnet normalårsavling per daa for korn i 2009 på de enkelte referansebruk. Kg korn med 15 prosent vann

Ref. bruk	Bygg	Havre	Hvete
	2009	2009	2009
1	332		
2	408	422	460
5	399	434	488
6	365	380	415
7	471	396	501
8	356		
10	415	373	500
13	336		
14	353		
15	327	319	379
19	256		
20	373		
22	395	409	443
23	450	453	475
24	377	333	
28	370		487

4.4 Avlingsnivået for øvrige vekster

For øvrige vekster benyttes de registrerte avlingstallene i driftsgranskingene direkte.

Oljevekster og frukt er vekster med stor avlingsvariasjon mellom år. Det er ikke registrert avling eller pris i driftsgranskingene, og det er dermed ikke noe grunnlag for å normalisere disse avlingene på referansebrukene.

Spesielt for referansebruk 9 der frukt utgjør en vesentlig del av produksjonsinntekten, betyr regnskapsårets avlingsnivå mye.

Avlingene på frukt i 2009 var av middels karakter. Epleavlingene lå på vel 1 tonn per dekar, noe som er svært nær gjennomsnittet for siste tiåret. Det var en nedgang på 20 % sammenliknet med 2008. Pæreavlingene lå godt over gjennomsnittet og med en økning på 57 % fra 2008. Avlingsnivået på plommer var lavt i 2009 og lå 20 % under normalavling. Det var gode avlinger på moreller. Avlingsnivået for moreller lå 38 % over gjennomsnittet for de siste ti årene.

Framregningen av frukt skjer på grunnlag av verdiposten for sum frukt i normaliserte regnskaper.

4.5 Verdiendring på buskap og varelager

Mengdeendringer på buskap og varelager føres i prinsippet som inntekt, men på grunn av at en holder alle mengder på referansebrukene konstant i framregningsperioden, får en ikke inn mengdeendringer i status. Eventuelle mengdeendringer i basisåret tas derfor ut som salg også i framregningsperioden med samme kvantum som i basisåret.

Det regnes ikke rente på varelager.

5 PRODUKTIVITETSENDRINGER

5.1 Beregningsmetode og forutsetninger

Siden volumet av alle faktorer låses fast i framregningsperioden, det vil si 2010 og 2011, er det gjort separate beregninger over endringer i produktivitet disse årene.

Det er beregnet trender på den historiske volumutviklingen og regnet med at den historiske utviklingen vil videreføres. En har tatt med effekten av endringer i driftsomfang/-bruksstørrelse som skjer over tid ved å regne trender på volumutvikling i inntekter, kostnader (utenom arbeidskraft og avskrivninger) og arbeidsforbruk. I inntekter inngår volumet av tilskudd. Volumtrenden for direkte tilskudd vil blant annet reflektere at brukene endrer størrelse over tid.

Det er regnet lineære trender over 8 år med vanlig minste kvadraters metode. Stigningstallet fra trendberegningen for inntekter og kostnader hver for seg vil direkte vise den trendmessige årlige volumendringen regnet i et bestemt års priser.

For å unngå at ekstreme avlingsår skal gi store endringer i beregningsresultatene fra ett år til det neste ved beregningen av planteproduksjonsinntektene for driftsformene korn og korn/svin, legges stigningskoeffisienten for avling hentet fra beregningen av normalårsavling, til grunn. Beregningen av normalårsavlingen er gjort på 12 års glidende gjennomsnitt av avling i kg per dekar for landet. Værforholdene i enkeltår sier lite om den langsiktige produktivitetsutviklingen i kornproduksjonen. Med en lengre serie begrenses utslaget av spesielt gode eller dårlige avlingsår.

For arbeidsforbruket beregnes det trend på arbeidsforbruket regnet i timer. Det økonomiske utslaget av arbeidsforbrukstrenden beregnes i forhold til nivået på vederlag til arbeid og egenkapital på det enkelte referansebruk.

I tabell 7 er det vist hvilket detaljeringsnivå (aggregeringsnivå) og hvilken prisindeks som er bruk ved omregning til volumtall i forbindelse med trendberegningene.

Tabell 7. Oversikt over detaljeringsnivå og hvilken prisindeks som er brukt ved omregning til volumtall i forbindelse med trendberegningene

	Prisindeks for omregning til volumtall
Sum inntekter planteproduksjon	
Korn, korn/svin	Stigningskoeffisient fra NILF's normalårsavlingsberegninger
Øvrige referansebruk	Korn
Sum inntekter husdyrproduksjon	
Melk/storfeslakt	Sammenveid indeks for melk & storfekjøtt inkl. grunntilsk.
Sau	Sammenveid indeks for sau- og lammekjøtt inkl. grunn-tilskudd & ull
Korn/svin	Sum gris
Korn	Sum husdyrprodukt
Tilskudd	Sum direkte tilskudd
Sum variable og faste kostnader	
Korn/svin	Sammenv. indeks kraftfôr (50 %) og andre kostnader (50 %)
Øvrige referansebruk	Sum ikke-varige produksjonsmiddel

For raskere å fange opp endringer og få med flere jordbruksbedrifter i beregningsutvalget, har Budsjettnemnda (med unntaket for korn) begrenset periodelengden til 8 år. I tabellen nedenfor

er vist antallet bruk som utgjør grunnlaget for beregningene for de fire driftsformene en har gjort beregningene for.

Tabell 8. Antall bruk med i beregningene hele perioden

Driftsform	Referansebruk	2002–2009
Melk og storfeslakt	1	164 (–2)
Korn	2	47 (+1)
Sau	3	32 (–1)
Korn/gris	5	18 (0)

Beregningen av produktivitetendringer er i utgangspunktet gjort for referansebruk 1 (melk), 2 (korn), 3 (sau) og 5 (korn/gris). Beregningsresultatene for disse referansebrukene er så brukt forholdsvis, etter vederlag per årsverk, for de andre referansebrukene med tilsvarende produksjon. Referansebrukene 4, 11–21 og 28 regnes forholdsvis ut fra produktivitetberegningene for melk (nr. 1). Referansebrukene 7, 22 og 23 regnes ut fra produktivitetberegningene for korn (nr. 2). Referansebrukene 8, 9, 25–27 regnes ut fra produktivitetberegningene for sau (nr. 3). Referansebrukene 6, 10 og 24 regnes ut fra produktivitetberegningene for korn/gris (nr. 5).

5.2 Skift i produktivitetutviklingen

Det kan være et problem at den beskrevne metoden forholdsvis sent fanger opp endringer i produktivitetutviklingen. Å regne lineær trend for en registrert volumutvikling på brukene i perioden 2002–2009 kan gi et dårlig bilde av produktivitetutviklingen i perioden 2009–2011, dersom en får et skifte i produksjonsteknikk eller produksjonstilpasning som gir et brudd i en trend en har hatt noen år.

Det er ikke spesielle skift en har tatt hensyn til i årets beregninger.

5.3 Resultat av produktivetsberegningene

I tabellen nedenfor er resultater for produktivetsberegningene for referansebruk 1, 2, 3 og 5 vist. Utslaget per årsverk per år er vist i kolonnen lengst til høyre.

Tabell 9. Produktivitetendringer, i 2009-priser og 1845 timer/årsverk

	Trend (årlig endring, 2009–priser) ¹						Per årsverk	
	Plante- prod. kr/bruk	Husdyr- prod. kr/bruk	Direkte tilskudd kr/bruk	Kostnader eks. kapital kr/bruk	Arbeids- forbruk timer/bruk	Innt-kostn (eks avskr.) + tilsk. kr/bruk	Med eff. av endret arb.forbruk	
Melk og storfeslakt	1	1 275	26 153	8 026	39 986	–14	–4 532	–1 559
Korn	2	535	121	4 653	13 024	–5	–7 715	–16 470
Sau	3	1 492	3 790	12 148	13 202	–6	4 228	3 882
Korn/svin	5	3 949	55 478	8 578	78 239	–14	–10 234	–5 092

¹) Prinsipielt burde avskrivninger også vært tatt med i beregningen, men de er det ikke på grunn av manglende spesifikasjoner i datagrunnlaget

For driftsformen kornproduksjon stiger inntektene fra planteproduksjonen mindre enn ved tidligere års beregninger. Normalårsavlingens stigningskoeffisient for 2009 gir en årlig avlingsøkning for korn i alt på 1,3 kg per dekar, ned fra 2,4 kg per dekar ved beregningene i fjor. Arealet på de 47 brukene som var med i hele perioden 2002–2009 var i gjennomsnitt 325 dekar, mot 318 dekar ved beregningen i fjor. En har benyttet totalalkylens pris på 2,07 kroner per kg for korn i alt. Dette gir 873 kroner per bruk i årlig produktivitetsvekst som følge av avlingsøkning. I tillegg kommer endringen i arealet på brukene. Tidligere har arealtrenden vært positiv, men ved årets beregninger er den negativ med 0,41 dekar per år. Med en normalårsavling på 400 kg per dekar og kornpris på 2,07 kroner per kg blir inntektsnedgangen som skyldes redusert areal 337 kroner per bruk. Til sammenligning viser SSBs Jordbruksstatistikk at kornarealet på bruk som dyrker korn har økt fra 173 dekar i 2002 til 221 dekar i 2009.

Det er også nedgang i trenden for direkte tilskudd sammenlignet med fjorårets beregning. Dette skyldes større forskjell mellom start- og sluttår ved beregningene i fjor enn ved årets beregning. At trenden for kostnader øker skyldes blant annet økningen i gjødselkostnader.

Når man summerer alle inntekter og kostnader blir det en årlig nedgang på 7 715 kroner per bruk, som regnet per årsverk blir negativt med 16 470 kroner når man tar hensyn til reduksjonen i arbeidsforbruk.

For driftsformen korn/svin gir beregningene en produktivitetsnedgang på 5 092 kroner per årsverk. Tilsvarende tall i fjor var en økning på 3 942 kroner. Den negative utviklingen i produktivitet for korn/svin skyldes økning i kostnadene på rundt 26 000 kroner siden beregningene i fjor. Trenden for husdyrinntekter øker, men på langt nær nok til å utligne kostnadsveksten.

I de to tabellene nedenfor er vist utslag av de beregnede produktivitetsendringene på vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk for de enkelte referansebruk. Tallene er regnet om i priser for henholdsvis 2010 og 2011.

Tabell 10. Utslag av produktivitetsendringer på vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk for de enkelte referansebruk. Kr/årsverk

		2010	2011
1	Melk og storfeslakt. 21 årskyr	Landet	-400 -700
2	Korn. 335 dekar korn	Landet	-14 700 -32 300
3	Sau. 142 vinterfôra sauer	Landet	4 500 9 800
4	Melkeproduksjon geit. 90 årsgeiter	Landet	-500 -900
5	Svin og korn. 45 avlssvin + 353 dekar korn	Landet	-4 100 -11 600
6	Egg og planteprodukter. 5608 høner + 196 dekar korn	Landet	-4 800 -13 500
7	Poteter og korn. 87 dekar poteter + 349 dekar korn	Landet	-24 900 -54 900
8	Storfeslakt/ammeku. 26 ammekyr	Landet	4 400 9 500
9	Frukt/bær og sau. 48 dekar frukt + 8 vinterfôra sauer	Landet	7 500 16 100
10	Fjorfekjøtt og planteprodukter. 73 657 fjorfeslakt	Landet	-4 100 -11 500

Tabell 11. Utslag av produktivitetssendringer på vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk for de enkelte referansebruk. Kr/årsverk

		2010	2011
11	Økologisk melk og storfeslakt. 23 årskyr	Landet	-500 -900
12	Melk (de 1/3 minste brukene). 13 årskyr	Landet	-300 -600
13	Melk (de 1/3 største brukene). 32 årskyr	Landet	-500 -900
14	Melk (de 25 største brukene). 47 årskyr	Landet	-500 -900
15	Melk og storfeslakt. 23 årskyr	Østlandets flatbygder	-500 -800
16	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Østlandets andre bygder	-400 -800
17	Melk og storfeslakt. 34 årskyr	Agder og Rogaland, Jæren	-600 -1 000
18	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Agder og Rog. a. bygder	-300 -600
19	Melk og storfeslakt. 20 årskyr	Vestlandet	-400 -700
20	Melk og storfeslakt. 22 årskyr	Trøndelag	-400 -800
21	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Nord-Norge	-400 -800
22	Korn. < 400 dekar korn (232 dekar korn)	Østlandet	-5 900 -13 000
23	Korn. > 400 dekar korn (692 dekar korn)	Østlandet	-24 100 -53 100
24	Korn og korn/svin. 300 daa + 22 avlssvin	Trøndelag	-4 100 -11 500
25	Sau. 128 vinterfôra sauer	Vestlandet	3 600 7 800
26	Sau. 165 vinterfôra sauer	Nord-Norge	6 200 13 300
27	Sau (de 25 største brukene). 237 v.f.sauer	Landet	6 300 13 500
28	Samdrift melkeproduksjon. 41 årskyr	Landet	-600 -1 000

6 PRISER PÅ ENKELTE POSTER PÅ REFERANSEBRUKENE

6.1 Korn

Registrert oppnådd pris på det enkelte referansebruk ligger til grunn.

Prisene for korn og oljefrø til modning regnes fram med de absolutte prisendringene i normaliserte regnskaper. I enkelte år blir det gjennomført pristrekk for korn på grunn av overproduksjon. Å framregne på grunnlag av totalkalkylen vil kunne gi feil inntektsutvikling på referansebrukene når kornavlingene samtidig skal normaliseres.

Korn- og oljefrøprisene i det normaliserte regnskapsåret 2009 er lik den beregnede budsjettprisen for 2010 før avtale. Denne er igjen lik avtalt basispris for kornåret 2009/2010. Eventuelle pristrekk for overproduksjon blir holdt utenfor. På samme måte blir korn- og oljefrøprisene i det normaliserte foreløpige regnskapsåret 2010 lik budsjettprisen for 2011 før avtale. For det normaliserte budsjettåret 2011 blir det i forhandlingsmaterialet brukt like korn- og oljefrøpriser som i det normaliserte foreløpige regnskapsåret 2010. I referansebrukspublikasjonen som utgis etter jordbruksoppjøret, blir eventuelle prisendringer som er bestemt i jordbruksoppjøret 2011, lagt inn i det normaliserte budsjettåret 2011.

6.2 Poteter

Det er brukt registrert pris for poteter i regnskapsåret på alle referansebrukene. Potetprisen er regnet fram med den absolutte prisendringen for «Sum poteter» i normaliserte regnskaper.

Det er grunn til å tro at de oppnådde prisene det enkelte år i en viss grad vil variere med totalavlingen for landet. Totalavlingen er videre et produkt av både areal og avlingsnivå. Potetprisene her i landet kan også delvis være avhengig av potethøsten i andre land i det enkelte år. Det er derfor ikke opplagt at en potetpris regnet fram på grunnlag av oppnådde priser tidligere år, vil gi en riktig normalpris for regnskapsåret. En vurdering i 2001 av ulike sammenhenger der priser, avlingsnivå og totalavlinger for poteter fra driftsgranskingene, totalkalkylens ordinære og normaliserte regnskaper ble satt opp, viste ingen entydige sammenhenger mellom priser og avlingstall eller totalproduksjon. Prisnivået i driftsgranskingene viste relativt godt samsvar med prisnivået for posten «Sum poteter» i totalkalkylens ordinære og normaliserte regnskaper.

6.3 Melkeprisen

Melkeprisen i 2009 framkommer som gjennomsnittlige registrerte priser på de driftsgranskingsbrukene som inngår i referansebruket. Prisene er uten pristilskudd, dvs. at grunntilskudd og distriktstilskudd er skilt ut. Driftstilskuddet er naturligvis også holdt utenfor prisberegningen. Framregningen fra 2008 blir gjort på grunnlag av totalkalkylen.

Det er fra og med årets beregninger vedtatt å korrigere for periodiseringen av etterbetalingene ved framregningen av melkeprisen i referansebruksberegningene. Periodiseringsforskjellen gjør i år at melkeprisen i Driftsgranskingene for 2009 er 15 øre per liter lavere enn i Totalkalkylen. Dette skyldes at Totalkalkylen har 19 øre i etterbetaling for året 2009 i 2009-prisen, mens Driftsgranskingene bare har 4 øre fra året 2008, utbetalt i 2009. Framregning av etterbetaling til 2010 blir 4 øre per liter for høy (23 øre for 2010 i Totalkalkylen, 19 øre fra 2009 i Driftsgranskingene). Framregningen av melkeprisen fra 2009 til 2010 korrigeres derfor opp med 11 øre per liter i forhold til utviklingen i Totalkalkylen. På

tilsvarende måte er framregningen av melkeprisen fra 2010 til 2011 korrigert opp med 12 øre per liter.

6.4 Kjøtt

For kjøtt regner en med de samme endringer i prisene i absolutte tall som beregnet i total kalkylen. I årets beregninger er det gjort ett unntak for referansebruk 11 i 2010, fordi leveringsbetingelsene for økologisk storfekjøtt ble endret fra 2009 til 2010. Disse leveringsbetingelsene er beholdt uendret videre fra 2010 til 2011. Storfekjøttprisen på referansebruk 11 er derfor redusert med 3 kroner per kg i 2010 og 2011 utover endringen i total kalkylen. Prisene i driftsgranskningene er eksklusive grunntilskudd og distriktstilskudd.

Livdyrprisene regnes fram med samme prosentvise endring som i kjøttprisen for vedkommende dyreslag (voksne dyr).

6.5 Ull

En regner med samme endringer i ullprisen på referansebrukene som i total kalkylen.

6.6 Annet

En bruker et anslag for konsumprisindeksen. På samme måte som i total kalkylen anslår en at prisene vil øke med 2,5 prosent fra 2009 til 2010 og med 2,0 prosent fra 2010 til 2011. I relative tall blir dette:

$$2009 = 100,0 \quad 2010 = 102,5 \quad 2011 = 104,5$$

7 TILSKUDD

Alle utbetalte produksjonstilskudd, pristilskudd og refusjonsbeløp inngår med faktisk registrerte regnskapstall på referansebrukene i basisåret. Utviklingen i vedtatte eller eventuelt utbetalte tilskudds- og refusjonssatser blir brukt for å regne fram de tilsvarende ordningene på referansebrukene til framregningsårene. Nedenfor er det tatt med en kort kommentar og satser for de viktigste av ordningene som inngår i referansebruksberegningene.

7.1 Pristilskudd

7.1.1 Grunntilskudd

I beregningene har en lagt til grunn de vedtatte satsendringene for grunntilskudd kjøtt. De vedtatte gjennomsnittlige satsene er vist i tabellen nedenfor. For geitemelk utbetales vedtatte satser vist i tabellen.

Tabell 12. Satser for grunntilskudd melk og kjøtt. Øre per liter og øre per kg

	2009	2010	2011
Geitemelk	291,00	311,00	311,00
Sauerkjøtt	381,00	381,00	381,00
Geitekjøtt	515,00	515,00	515,00

7.1.2 Distriktstilskudd melk

Distriktstilskudd for melk varierer med referansebrukenes geografiske plassering. Satsene er som vist i tabellen nedenfor.

Tabell 13. Satser for distriktstilskudd. Øre per liter

Sone	2009	2010	2011
A	0	0	0
B	11	11	11
C	28	28	28
D	37	39	39
E	47	49	49
F	60	62	62
G	85	87	87
H	106	108	108
I	164	166	166
J	173	175	175

7.1.3 Distriktstilskudd kjøtt og egg

Satsene er vist i tabellene nedenfor.

Tabell 14. Satser for distriktstilskudd kjøtt av storfe og geit. Øre per kg

Sone	2009	2010	2011
1	0	0	0
2	455	455	455
3	705	705	705
4	1 100	1 100	1 100
5	1 160	1 160	1 160

Tabell 15. Satser for distriktstilskudd kjøtt av sau. Øre per kg

Sone	2009	2010	2011
1	0	0	0
2	455	455	455
3	705	705	705
4	1 300	1 300	1 300
5	1 350	1 350	1 350

Tabell 16. Satser for distriktstilskudd kjøtt av gris. Øre per kg

Sone	2009	2010	2011
1	0	0	0
2	0	0	0
3	0	0	0
4	540	540	510
5	540	540	540
Vestlandet og Agder-fylkene ¹	94	110	110

1) Gjelder i tillegg til Vestlandet også Agder-fylkene fra og med 2009

Det blir dessuten gitt distriktstilskudd for egg i Nord-Norge, Trøndelag og på Vestlandet med unntak av Rogaland. Ved jordbruksoppgjøret i 2004 ble satsen for Nord-Norge økt med 60 øre til 100 øre per kg egg mens satsen for de øvrige distriktene ble beholdt uendret på 40 øre per kg. Ved jordbruksoppgjørene i 2007, 2008, 2009 og 2010 ble satsene holdt uendret på henholdsvis 105 og 45 øre per kg. Satsen er lik i alle soner innenfor det enkelte distrikt.

7.2 Driftstilskudd per foretak

Driftstilskuddet gis til foretak med ku- eller geitemelkproduksjon. Ved jordbruksoppgjøret i 2001 ble tilskuddet lagt om fra å være gitt per liter melk oppad begrenset til henholdsvis 30 000 og 15 000 liter, til at det fra og med utbetalingene i 2002 blir gitt som et tilskudd per dyr. Samtidig ble utbetalingen av driftstilskuddet endret slik at beløpet fra 1. januar 2002 betales ut i to terminer sammen med øvrige tilskudd fra Statens landbruksforvaltning (februar

og juni). Tidligere var det meieriene som betalte ut beløpet månedlig sammen med melkeoppkjøret. Maksimalt tilskudd blir oppnådd ved 5 kyr eller ved 27 geiter.

Tabell 17. Driftstilskudd per foretak. Kroner per foretak per år og kroner per dyr per år

	2009	2010	2011
<i>Kumelk, 5 kyr eller flere</i>			
Sør-Norge ¹	65 800	81 800	93 000
Sør-Norge Jæren	65 800	81 800	88 000
Sør-Norge Oslofjorden ²	70 700	86 700	93 000
Nord-Norge	71 600	87 600	99 000
<i>Geitemelk, 27 geiter eller flere</i>	71 600	87 600	99 000
<i>Kumelk, færre enn 5 kyr</i>			
Sør-Norge ¹ , kroner per ku	13 160	16 360	18 600
Sør-Norge Jæren, kroner per ku	13 160	16 360	17 600
Sør-Norge Oslofjorden ² , kr per ku	14 140	17 340	18 600
Nord-Norge, kroner per ku	14 320	17 520	19 800
<i>Geitemelk, færre enn 27 geiter, kroner per geit</i>	2 652	3 244	3 666
<i>Samdrift kumelk, 2 medlemmer</i>			
Sør-Norge ¹	94 800	84 800	93 000
Sør-Norge Jæren	94 800	84 800	88 000
Sør-Norge Oslofjorden ²	104 800	94 800	93 000
Nord-Norge	104 800	94 800	99 000

1) Unntatt Jæren og Oslofjorden

2) Gjelder fylkene Østfold, Vestfold, Oslo, Akershus og kommunene Røyken, Hurum, Lier og Drammen i Buskerud fylke

Ved jordbruksoppkjøret 2002 ble satsen for driftstilskudd melk satt 5 000 kroner høyere per foretak i fylkene Østfold, Vestfold, Oslo og Akershus enn for driftstilskudd Sør-Norge. Ved jordbruksoppkjøret i 2003 ble dette området med høyere sats for driftstilskudd melk i Oslofjordområdet utvidet til også å gjelde kommunene Røyken, Hurum, Lier og Drammen i Buskerud fylke. «Oslofjordtillegget» ble fjernet ved jordbruksoppkjøret 2010. Ved samme oppgjør ble satsene for driftstilskudd melk for området Jæren satt lavere enn for resten av Sør-Norge. I referansebruksberegningene er begge disse ordningene med differensierte satser regnet inn etter andelen driftsgranskingsbruk i disse områdene bak det enkelte referansebruk.

Videre ble det fra 01.07.2002 etablert et driftstilskudd i spesialisert kjøttfeproduksjon med en sats på 1 000 kroner per ammeku for foretak med 6 til 40 ammekyr, og 40 000 kroner per foretak for foretak med mer enn 40 ammekyr. Ved jordbruksoppkjøret i 2005 ble den øvre grensen i intervallet for dyretall i tilskuddsordningen endret slik at maksimalt driftstilskudd per foretak ble utbetalt ved et dyretall på 50 ammekyr eller mer. Ved jordbruksoppkjøret i 2007 ble satsene økt til 1 420 kroner per ammeku for foretak med 6 til 50 ammekyr og maksimalt 71 000 kroner per foretak med 50 ammekyr eller mer. Fram til og med 2008 ble dette tilskuddet ikke gitt til foretak som mottar driftstilskudd i melkeproduksjon. Ved jordbruksoppkjøret i 2008 ble dette endret slik at foretak med kumelkproduksjon og ammekyr (av minst 50 prosent kjøttferase) i spesialisert kjøttfeproduksjon, skal kunne motta driftstilskudd for begge produksjoner. Videre ble satsene økt til 1 640 kroner per ammeku for foretak med 6 til 50 ammekyr og maksimalt 82 000 kroner per foretak med 50 ammekyr eller mer. Ved jordbruksoppkjøret i 2009 ble satser og maksimalbeløp beholdt uendret. Ved

jordbruksoppjøret i 2010 ble satsene økt til 1 980 kr per ammeku for foretak med 6 til 50 ammekyr og maksimalt 99 000 kr per foretak med 50 ammekyr eller mer.

7.3 Produksjonstilskudd per dyr

Produksjonstilskuddet per dyr er avgrenset til maksimalt kr 240 000 per søker for 2009 og kr 250 000 per søker for 2010 og 2011. Produksjonstilskuddet per dyr utbetales to ganger i året etter søknad 20.01 og 20.08. Ved søknad 20.08 kommer utbetalingene først i februar neste år. Produksjonstilskuddet per dyr etter jordbruksoppjøret 2009/2010 ble derfor først utbetalt i 2010 når det gjaldt tilskuddet fra 01.07.2009, mens endringene i produksjonstilskuddet per dyr med virkning for tellingen per 31.12.2009 er tatt med i tilskuddet for andre halvår 2010.

Ved jordbruksoppjøret 2003 ble det innført et tilskudd til lammeslakt for å stimulere til økt kjøttkvalitet og avdrått i saueholdet. På samme måte ble det for å stimulere til økt kjøttproduksjon av kje, innført et tilskudd til klassifiserte kjeslakt over 3,5 kg. I tillegg ble det foretatt en justering av vilkårene for dyretilskuddet til sau og ammegeit ved at dyr under 1 år ikke lenger blir berettiget dyretilskudd. For å kompensere for reduksjonen i antall støtteberettigede dyr, ble det foretatt en teknisk justering av satsgruppene og størrelsen på satsene.

I tabellen under er det oppgitt utbetalte satser for de to regnskapsårene og vedtatte satser for budsjettåret.

Tabell 18. Produksjonstilskudd per dyr 2009, 2010 og 2011

Dyreslag	Intervall	Sats, kr per dyr per år		
		2009	2010	2011
Melkeku	1 – 16	3 340	3 500	3 700
	17 – 25	1 584	1 744	1 744
	26 – 50	396	556	556
Storfe	1 – 250	786	786	787
Melkegeit	1 – 125	1 120	1 120	1 120
	126 – 250	412	412	412
Ammeku	1 – 25	3 340	3 510	3 810
	26 – 50	1 000	1 400	1 450
Sau/ammegeit ¹	1 – 50	900	930	1 010
	51 – 100	704	734	799
	101 – 200	270	270	270
	201 – 300	133	133	133
Utegangersau (alle)	1 – 300	180	180	180
Lammeslakt	Kvalitet O og bedre	175	179	179
	Kvalitet O-	63	63	63
	Kvalitet P+, P og P-	0	0	0
Kjeslakt	Over 3,5 kg	80	80	80
Avlsgris Sør-Norge ²	1 – 35	914	914	765
Avlsgris Jæren	1 – 35	914	914	615
Avlsgris Nord-Norge	1 – 35	1 202	1 202	1 052
Avlsgris	36 – 70	0	0	0
Slaktegris ²	1 – 1400	28	28	20
Slaktegris Jæren	1 – 1400	28	28	16
Verpehøner Sør-Norge	1 – 5000	12	12	10
Verpehøner Nord-Norge	1 – 1000	26	26	24
Verpehøner Nord-Norge	1001 – 5000	12	12	10

1) Over 1 år per 1. januar

2) Unntatt Jæren

Satsene for tilskudd til økologisk husdyrproduksjon er vist i tabellen nedenfor, med utbetalte satser for de to regnskapsårene og vedtatte satser for budsjettåret. Satsene blir utbetalt i tillegg til de ordinære satsene for produksjonstilskudd husdyr som er oppgitt i tabell 18 foran.

Tabell 19. Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon 2009, 2010 og 2011. Kroner per dyr per år

Dyreslag	2009		2010		2011	
	AK-sone 1-4	AK-sone 5-7	AK-sone 1-4	AK-sone 5-7	AK-sone 1-4	AK-sone 5-7
Melkeku	1 550	1 802	1 550	1 802	1 550	1 802
Ammeku	994	1 370	994	1 370	995	1 370
Andre storfe	300	434	300	434	300	435
Melkegeit og ammegeit	70	90	70	90	70	90
Sau over 1 år pr 1. januar	220	280	220	280	220	280
Lammeslakt	30	30	34	34	34	34
Avlsgris	300	300	300	300	300	300
Slaktegris	200	200	200	200	200	200

7.4 Refusjon av avløserutgifter ved ferie og fritid

En bruker det registrerte refusjonsbeløpet fra typebrukene direkte i referansebrukssystemet. Ordningen har vært dyretallsbasert siden 01.01.1996. Ved jordbruksoppjøret i 2007 ble både maksimalbeløpet per driftsenhet og tilskuddssatsene per dyr økt med 7 prosent. Ved jordbruksoppjøret i 2008 ble maksimalbeløpet hevet til 58 000 kroner mens satsene ble økt med 5 prosent. Ved jordbruksoppjøret i 2009 ble maksimalbeløpet hevet til 61 000 kroner mens satsene per dyr ble økt med 4,5 prosent. Ved jordbruksoppjøret i 2010 ble maksimalbeløpet hevet til 64 000 kr og satsene per dyr økt med 5 prosent.

Ved jordbruksoppjøret i 2004 ble partene enige om å avvikle ordningen med forskuddsutbetaling av tilskudd til avløsning ved ferie og fritid. Fra 2005 blir all utbetaling av avløsertilskuddet gjennomført i juni/juli måned. For å unngå større likviditetsproblemer for produsentene i omleggingsåret 2005, ble det dette året utbetalt et særskilt «omleggingstilskudd» i form av en engangsutbetaling gitt som et direkte tilskudd. Fra og med 2006 blir det bare betalt ut sluttoppjør for det foregående året ved utbetalingene av produksjonstilskudd i juni/juli.

7.5 Refusjon av avløserutgifter ved sykdom m.v.

En bruker det registrerte refusjonsbeløpet fra typebrukene direkte i referansebrukssystemet. Maksimalt refusjonsbeløp per dag fastsettes for husdyrbrukere ut fra beregnet maksimalt refusjonsbeløp i ordningen med refusjon av avløserutgifter for ferie og fritid. Ved jordbruksoppjøret i 2008 ble maksimalt tilskudd per dag per foretak hevet fra 1 030 til 1 130 kroner og ved jordbruksoppjøret i 2009 fra 1 130 til 1 200 kr. Ved jordbruksoppjøret i 2010 ble maksimalt tilskudd per dag per foretak hevet fra 1 200 til 1 250 kroner.

7.6 Areal - og kulturlandskapstilskudd

Satser for 2009, 2010 og 2011 er vist i tabellene nedenfor:

Tabell 20. Satser for areal- og kulturlandskapstilskudd, alle vekstgrupper, 2009. Kroner per dekar

Vekst	Intervall	Sone					
		1	2	3	4	5	6
Kulturlandskapstilskudd:							
Alle vekster	Alt areal	191					
Arealtilskudd:							
Grovfôr	0–200	75	0	99	208	236	266
	>200	50	0	50			
Korn	0–800	107	159	247			
	>800	96	146	232			
Potet	Alt areal	50			900		
Grønnsaker	0–60	400			1 500		
Frukt og bær	0–40	550			800	1 150	
Økologisk arealtilskudd:							
Korn til modning	Alt areal	300					
Poteter	Alt areal	500					
Grønnsaker, frukt, bær	Alt areal	1 000					
Grønngjødsling	Alt areal	500 ¹					
Annet økologisk areal	Alt areal	75 ²					
Omleggingstilskudd ^{3,4}	Alt areal	250					

- 1) Arealtilskudd for inntil 50 prosent av areal til korn, potet, grønnsaker, frukt og bær. I tillegg gis det 191 kroner per dekar i kulturlandskapstilskudd til økologiske grønngjødslingsarealer, slik at samlet tilskudd er 691 kroner per dekar
- 2) Eventuelt areal av innmarksbeite normeres med faktor 0,6
- 3) Gis som et årlig tilskudd per karensår for jordbruksarealer som er under omlegging til økologisk landbruk
- 4) Det gis ikke omleggingstilskudd for innmarksbeite

Tabell 21. Satser for areal- og kulturlandskapstilskudd, alle vekstgrupper, 2010. Kroner per dekar

Vekst	Intervall	Sone							
		1	2	3	4	5	6	7	
Kulturlandskapstilskudd:									
Alle vekster	Alt areal	191							
Arealtilskudd:									
Grovfôr	0–200	75	0	99	208	236	266		
	>200	50	0	50			266		
Korn	0–800	107	159	247					
	>800	96	146	232					
Potet	Alt areal	50					900		
Grønnsaker	0–60	400					1 500		
Frukt og bær	0–40	550			1 000	1 150			
Økologisk arealtilskudd:									
Korn til modning	Alt areal	300							
Poteter	Alt areal	500							
Grønnsaker, frukt, bær	Alt areal	1 000							
Grønngjødsling	Alt areal	500 ¹							
Annet økologisk areal	Alt areal	75 ²							
Omleggingstilskudd ^{3,4}	Alt areal	250							

1) Arealtilskudd for inntil 50 prosent av areal til korn, potet, grønnsaker, frukt og bær. I tillegg gis det 191 kroner per dekar i kulturlandskapstilskudd til økologiske grønngjødslingsarealer, slik at samlet tilskudd er 691 kroner per dekar

2) Eventuelt areal av innmarksbeite normeres med faktor 0,6

3) Gis som et årlig tilskudd per karensår for jordbruksarealer som er under omlegging til økologisk landbruk

4) Det gis ikke omleggingstilskudd for innmarksbeite

Tabell 22. Sats for areal- og kulturlandskapstilskudd, alle vekstgrupper, 2011. Kroner per dekar

Vekst	Intervall	Sone							
		1	2	3	4	5	6	7	
Kulturlandskapstilskudd:									
Alle vekster	Alt areal	191							
Arealtilskudd:									
Grovfôr	0–250	75	0	99	208	236	266		
	>250	50	0	50			266		
Korn	0–800	113	165	236					
	>800	102	152	221					
Potet	Alt areal	65					915		
Grønnsaker	0–80	450					1 550		
Frukt og bær	0–40	650			1 100	1 150			
Økologisk arealtilskudd:									
Korn til modning	Alt areal	400 ¹							
Poteter	Alt areal	500							
Grønnsaker, frukt, bær	Alt areal	1 000							
Grønngjødsling	Alt areal	500 ²							
Annet økologisk areal	Alt areal	75 ³							
Omleggingstilskudd ^{4,5}	Alt areal	250							

1) Inklusive kornkampanje 2011 og 2012 med et tidsavgrenset ekstra arealtillegg på 100 kroner per dekar

2) Arealtilskudd for inntil 50 prosent av areal til korn, potet, grønnsaker, frukt og bær. I tillegg gis det 191 kroner per dekar i kulturlandskapstilskudd til økologiske grønngjødslingsarealer, slik at samlet tilskudd er 691 kroner per dekar

3) Eventuelt areal av innmarksbeite normeres med faktor 0,6

4) Gis som et årlig tilskudd per karensår for jordbruksarealer som er under omlegging til økologisk landbruk

5) Det gis ikke omleggingstilskudd for innmarksbeite

Satsene for økologisk arealtilskudd til korn til modning, poteter, grønnsaker, frukt og bær og til annet økologisk areal i tabellene over, blir utbetalt i tillegg til de ordinære satsene for areal- og kulturlandskapstilskudd som er oppgitt i tabellene.

7.7 Tilskudd til dyr på beite

Tilskudd til dyr på utmarksbeite ble ved jordbruksoppgjøret i 1998 skilt ut som et eget dyretilskudd og beregningen av normert areal per beitedyr falt bort. Til og med 1998 ble dette tilskuddet utbetalt som en del av areal- og kulturlandskapstilskuddet.

Ved jordbruksoppgjøret 2006 ble det innført et nytt beitetilskudd fra beitesesongen 2006 med første utbetaling i februar 2007. Det nye tilskuddet omfatter alle beitedyr som beiter et minimum antall uker per år. Tilskuddet kan gis for beiting både på utmarksbeiter, innmarksbeiter og dyrka jord.

Det er mulig å oppnå begge disse to beitetilskuddene for samme dyr dersom total beitetid tilfredsstiller minimumskravene til antall uker på beite.

Tabell 23. Satser for tilskudd til dyr på beite for 2009, 2010 og 2011. Kroner per dyr per år

Dyreslag	Intervall	AK- sone	Minimum antall uker på beite	2009	2010	2011
Utmarksbeitetilskudd:						
Kyr, storfe, hester	Alle dyr	Alle	8 (5) ¹	250	300	330
Sauer, lam, geiter og kje	Alle dyr	Alle	8 (5) ¹	85	95	115
Beitetilskudd:						
Kyr, storfe, hest og hjort	Alle dyr	1-4	16	250	350	400
Kyr, storfe, hest og hjort	Alle dyr	5-7	12	250	350	400
Sauer, lam, geiter og kje	Alle dyr	1-4	16	35	60	60
Sauer, lam, geiter og kje	Alle dyr	5-7	12	35	60	60

¹⁾ 8 uker i 2009, 5 uker fra og med 2010

7.8 Bunnfradrag

Det blir beregnet areal- og kulturlandskapstilskudd for alt areal og dyretilskudd fra første dyreenhet. For alle brukere skal imidlertid samlet produksjonstilskudd avgrenses (reduseres) med et bunnfradrag. Ved jordbruksoppgjøret i 2008 ble dette generelle bunnfradraget satt ned med 1 000 kroner til 3 000 kroner per foretak per år. Ved jordbruksoppgjørene i 2009 og 2010 ble dette fradraget videreført uendret.

8 FRAMREGNINGSGRUNNLAG

8.1 Oversikt

Framregningsgrunnlaget for de aller fleste inntekts- og kostnadspostene er mest mulig tilsvarende poster i total kalkylen. Det er noen få unntak. Korn regnes fram med normaliserte regnskaper. Frukt og bær regnes fram med verdiutviklingen i normaliserte regnskaper. Avskrivningene regnes fram med årgangsindekser. Hva årgangsindekser er blir forklart i neste avsnitt. Leid arbeid er ikke en egen post i total kalkylen fordi det der er en kostnadspost som skal få sin dekning av resultatmålet «vederlag til arbeid og egenkapital». Leid arbeid blir framregnet med lønnsutviklingen for jordbruksarbeider med minimum 4 års praksis og anslag til budsjettåret fra Statistisk sentralbyrå. Det er laget en sideberegning for framregning av tilskuddene. Vi kommer nærmere inn på framregningsgrunnlaget nedenfor. Tilskuddene vil kunne ha ulik framregning mellom referansebrukene, og derfor er tilskuddspostene ikke tatt med i tabellen nedenfor. I stedet vises til kapittel 7. I tabellen nedenfor er framregningsgrunnlaget vist i to kolonner. Kolonnene viser utslaget fra 2009 til 2010 og fra 2010 til 2011. Stjerne er brukt der framregningen er basert på normaliserte regnskaper. En S er angitt der en i referansebruksberegningene har gjort egne sideberegninger. Sideberegningene er nærmere beskrevet i avsnitt 8.2–8.4.

Tabell 24. Framregningssatser fra 2009 til 2010 og fra 2010 til 2011

	Endring i total kalkylen fra 2009 – 2010 (*=nor- maliserte regnskaper) % = av året før S = sideberegning i %	Endring i total kalkylen fra 2010 – 2011 (*=normali- serte regnskaper) % = av året før S = sideberegning i %
INNETEKTER		
Bygg	– 1 øre/kg *	+ 0 øre/kg *
Havre	– 5 øre/kg *	+ 0 øre/kg *
Hvete	+ 2 øre/kg *	+ 0 øre/kg *
Annet korn	99,2 % *	100,2 % *
Erter	99,5 %	100,1 %
Oljefrø	98,5 % *	100,0 % *
Poteter	+ 15 øre/kg *	+ 4 øre/kg *
Grovfôr	101,6 %	100,0 %
Grasfrø	94,7 %	107,3 %
Frukt og bær	102,1 % *	98,1 % *
Andre planteprodukter	94,4 %	101,7 %
Sum planteprodukter		

Storfe, melk	+ 33 øre/kg	+ 13 øre/kg
Storfe, livdyr	101,1 %	100,6 %
Kuslakt	+ 43 øre/kg	+ 26 øre/kg
Annet storfeslakt	+ 43 øre/kg	+ 26 øre/kg
Økologisk storfeslakt	- 257 øre/kg ¹	+ 26 øre/kg
Geit, melk	+ 33 øre/kg	+ 13 øre/kg
Geit, livdyr og slakt	101,4 %	99,3 %
Slaktegris	+ 69 øre/kg	- 52 øre/kg
Purker og råner, livdyr og slakt	102,9 %	97,8 %
Smågris	102,9 %	97,8 %
Sau, livdyr og slakt	102,6 %	100,8 %
Sau, ull	+ 5 øre/kg	+ 39 øre/kg
Fjørfe, egg	+ 34 øre/kg	+ 43 øre/kg
Fjørfekjøtt	103,4 %	101,8 %
Andre inntekter husdyrhold	101,4 %	99,3 %
Sum husdyrprodukter		
Leieinntekter (maskindel)	101,6 %	101,7 %
Andre inntekter	102,5 %	102,0 %
Sum inntekter før tilskudd		

Tilskudd i alt

INNTEKTER I ALT

KOSTNADER

Såkorn	104,9 %	100,4 %
Settepoteter	111,2 %	97,1 %
Såvarer og planter	97,4 %	104,2 %
Handelsgjødsel	71,6 %	114,6 %
Kalk	112,5 %	102,0 %
Plantevernmidler	68,2 %	108,5 %
Konserveringsmidler	99,4 %	94,8 %
Kraftfôr	100,0 %	100,4 %
Annet innkjøpt fôr	100,0 %	100,4 %
Diverse til husdyrholdet	102,5 %	102,0 %
Innkjøp av dyr	101,4 %	99,3 %
Andre forbruksartikler	102,5 %	102,0 %
Sum variable kostnader		

¹ Sideberegning som kun gjelder kuslakt og annet storfeslakt på referansebruk 11, «Økologisk melk og storfeslakt».

Leid arbeid	102,5 S	103,6 S
Maskiner og redskaper, vedl.h.	98,8 %	102,1 %
Traktorer, vedlikehold	98,8 %	102,1 %
Skurtresker, vedlikehold	98,8 %	102,1 %
Yrkesbil, vedlikehold	100,6 %	102,0 %
Driftsbygninger, vedlikehold	103,3 %	103,0 %
Jord, grøfter og vannanl., vedl.h	103,3 S	103,0 S
Drivstoff	112,7 %	113,7 %
Leie av dyr	102,5 %	102,0 %
Leie av kvote	102,5 %	102,0 %
Leie av maskiner	102,5 %	102,0 %
Leie av bygninger	102,5 %	102,0 %
Jordleie	102,5 %	102,0 %
Forsikring	102,5 %	102,0 %
Elektrisk kraft	115,9 %	106,8 %
Adm. og andre faste kostnader	102,5 %	102,0 %
Sum faste kostnader		
Avskrivninger, mask. og redsk.	103,4 S	103,1 S
Avskrivninger, traktorer	101,9 S	101,7 S
Avskrivninger, skurtresker	101,8 S	101,8 S
Avskrivninger, yrkesbil	100,8 S	100,9 S
Avskrivninger, driftsbygninger	105,1 S	105,0 S
Avskrivninger, jord, veier, vann.	104,3 S	104,2 S
Avskrivninger, kontormaskiner	102,2 S	102,3 S
Sum avskrivninger		
KOSTNADER I ALT		
RESULTATREGNING		
Inntekter i alt		
-Kostnader i alt		
=Driftsoverskudd		
+Leid arbeid	102,5 S	103,6 S
-Jordbrukets rentekostnader	92,8 %	106,8 %
-Jordbrukets andel av kår	102,5 %	102,0 %
=Vederlag til arbeid og egenkapital, per årsverk		
=Vederlag til arbeid og egenkapital, per årsverk, inklusive produktivitetsendringer		

8.2 Årgangsindekser

Avskrivningene framregnes med årgangsindeksene for maskiner og redskaper (20 år), traktor (20 år), skurtresker (20 år), yrkesbil (15 år) og byggekostnadsindeksen som brukes i totalkalkylen for driftsbygninger (50 år). Avskrivninger for «Jord, veger, vannanlegg og grøfter» framregnes med årgangsindeksen for grøfter, fordi nesten hele avskrivningsbeløpet er knyttet til grøfter (33 år). Avskrivninger kontormaskiner framregnes med konsumprisindeksen (5 år). Det brukes samme antall avskrivningsår som i totalkalkylen.

Begrepet årgangsindeks fortjener en nærmere forklaring. En bruker kontormaskiner og konsumprisindeksen som eksempel.

Tabell 25. Eksempel på årgangsindeks, konsumprisindeksen for avskrivning over 5 år

År	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Indeks	313,0	318,0	325,1	327,6	340,1	347,2	355,8	362,9
Årgangsindeks						328,18	335,38	342,94
Relativ årgangsindeks/framregningsfaktor						1	1,022	1,045

Årgangsindeksen for 2009 framkommer som summen av indeksen for de fire årene 2005-2008 pluss halvparten av indeksen for det første året (2004) og halvparten av indeksen for det siste året (2009) dividert på 5 år. Tilsvarende regnes indeksen for år 2010 ut på grunnlag av konsumprisindeksen for årene 2005-2010 og for år 2011 på grunnlag av årene 2006-2011.

8.3 Leid arbeid

For arbeidslønningene følger en utviklingen i lønnsstariffen for jordbruksarbeidere med minst 4 års praksis fra regnskapsåret til første framregningsår. Dette gir følgende utvikling:

$$2009 = 100,0 \quad 2010 = 102,5 \quad 2011 = 106,2$$

For 2011 er det da brukt et anslag for lønnsutviklingen på 3,6 prosent som er det samme anslaget som Statistisk sentralbyrå bruker.

Kostnader til leid arbeid inngår i «kostnader i alt» i referansebruksberegningene. I resultatberegningen blir førte kostnader til leid arbeid lagt til driftsoverskuddet igjen for å kunne beregne vederlag til arbeid og egenkapital.

8.4 Tilskudd

Prinsippet for framregning av tilskudd er at en aksepterer de gjennomsnittlige tilskudd en får fram i regnskapsåret (basisåret). For framregningen er hvert referansebruk plassert til bestemte soner, og regnet fram med satsendringene som gjelder den valgte geografiske soneplasseringen. Det er gjort en sideberegning av tilskudd for de tre årene gitt den valgte sonen. Framregningen av tilskuddene i selve referansebruksberegningene baseres så på den samme absolutte endringen. Framregningen av tilskuddene skal reflektere de regnskapsresultatene en forventer å få i de to framregningsårene.

9 BEREGNINGSRESULTATER

Resultater fra referansebruksberegningene 2009-2011 er presentert nedenfor.

9.1 Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk

«Vederlag til arbeid og egenkapital» skal dekke godtgjøring til alt arbeid og godtgjøring til egenkapital.

Inntektsfradraget ved skatteligningen var nytt fra og med 2000. Inntektsfradraget er i utgangspunktet ikke regnet inn i referansebruksberegningene, men går fram av tabellene 33-36 og er regnet inn i resultatene for referansebrukene i tabellene 37-40.

I 2009, 2010 og 2011 er det generelle fradraget 54 200 kroner og maksimalt fradrag 142 000 kroner som oppnås ved en jordbruksinntekt på 328 600 kroner. Inntektsverdien per bruk før skatt for bruk med maksimalt jordbruksfradrag blir omtrent 59 300 kroner forutsatt 33 prosent marginalsatt.

Tabellene nedenfor viser det beregnede vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk for de enkelte referansebruk.

**Tabell 26. Vederlag til arbeid og egenkapital, kroner per årsverk².
Framregning inklusive produktivitetssendringer**

		2009	2010	2011	
1	Melk og storfeslakt. 21 årskyr	Landet	214 700	255 000	264 300
2	Korn. 335 dekar korn	Landet	131 900	156 800	101 000
3	Sau. 142 vinterfôra sauer	Landet	145 900	166 700	178 400
4	Melkeproduksjon geit. 90 årsgaier	Landet	245 000	277 200	283 900
5	Svin og korn. 45 avlssvin + 353 dekar korn	Landet	216 700	242 700	184 700
6	Egg og planteprodukter. 5608 høner + 196 dekar korn	Landet	251 300	265 500	262 600
7	Poteter og korn. 87 dekar poteter + 349 dekar korn	Landet	224 000	251 100	203 300
8	Storfeslakt/ammeku. 26 ammekyr	Landet	142 500	167 400	176 600
9	Frukt/bær og sau. 48 dekar frukt + 8 vinterfôra sauer	Landet	241 000	264 300	269 100
10	Fjølfekjøtt og planteprodukter. 73657 fjølfe-slakt	Landet	215 100	266 000	264 600

**Tabell 27. Vederlag til arbeid og egenkapital, kroner per årsverk².
Framregning inklusive produktivitetssendringer**

		2009	2010	2011	
11	Økologisk melk og storfeslakt. 23 årskyr	Landet	266 900	292 600	301 400
12	Melk (de 1/3 minste brukene). 13 årskyr	Landet	166 800	199 900	209 600
13	Melk (de 1/3 største brukene). 32 årskyr	Landet	244 100	293 000	300 300
14	Melk (de 25 største brukene). 47 årskyr	Landet	249 300	314 700	319 900
15	Melk og storfeslakt. 23 årskyr	Østlandets flatbygder	229 400	269 300	276 800
16	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Østlandets a. bygder	220 700	257 300	268 700
17	Melk og storfeslakt. 34 årskyr	Agder og Rog., Jæren	283 600	340 900	349 900
18	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Agder/ Rog. a. bygder	174 100	214 000	226 100
19	Melk og storfeslakt. 20 årskyr	Vestlandet	198 400	241 200	253 800
20	Melk og storfeslakt. 22 årskyr	Trøndelag	215 500	254 100	265 700
21	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Nord-Norge	218 500	259 500	270 500
22	Korn. <400 dekar korn (232 dekar korn)	Østlandet	53 100	83 200	41 200
23	Korn. >400 dekar korn (692 dekar korn)	Østlandet	216 500	248 700	170 800
24	Korn og korn/svin. 300 daa + 22 avlssv.	Trøndelag	214 600	237 000	184 400
25	Sau. 128 vinterfôra sauer	Vestlandet	117 100	133 400	142 400
26	Sau. 165 vinterfôra sauer	Nord-Norge	199 300	224 300	242 100
27	Sau (de 25 største brukene). 237 v.f.sauer	Landet	202 100	229 700	245 900
28	Samdrift melkeproduksjon. 41 årskyr	Landet	281 500	324 700	331 400

² Jordbruksfradrag ved skatteligningen er ikke regnet inn.

Tabell 28. Resultatregning. Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk

		Landet	318 bruk
01 Melk og storfeslakt, 21 årskyr.			
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	1289989	1368027	1412043
- Kostnader i alt	937976	945139	972023
= Driftsoverskudd	352013	422888	440020
+ Leid arbeid	98724	101192	104845
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	43902	40737	43494
- Jordbr. andel av kår	4235	4339	4426
= Vederl. arb. og egenkap.	402600	479004	496945
/ Antall årsverk	1,875	1,875	1,875
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	214681	255423	264989
+ Produktivitetsendringer	0	-400	-700
= Vederl. inkl. prod.endr.	214681	255023	264289
02 Korn, 335 dekar korn.		Landet	96 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	460805	461078	464298
- Kostnader i alt	385619	369534	388839
= Driftsoverskudd	75186	91544	75459
+ Leid arbeid	5425	5561	5761
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	18748	17396	18574
- Jordbr. andel av kår	2751	2819	2875
= Vederl. arb. og egenkap.	59112	76890	59771
/ Antall årsverk	0,448	0,448	0,448
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	131876	171538	133346
+ Produktivitetsendringer	0	-14700	-32300
= Vederl. inkl. prod.endr.	131876	156838	101046
03 Sau, 142 vinterfôra sauer.		Landet	100 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	523974	543134	563214
- Kostnader i alt	377484	379246	392310
= Driftsoverskudd	146490	163888	170904
+ Leid arbeid	47101	48279	50021
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	15272	14171	15130
- Jordbr. andel av kår	1699	1741	1776
= Vederl. arb. og egenkap.	176620	196255	204019
/ Antall årsverk	1,210	1,210	1,210
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	145931	162154	168569
+ Produktivitetsendringer	0	4500	9800
= Vederl. inkl. prod.endr.	145931	166654	178369
04 Melkeproduksjon geit, 90 årsgeiter.		Landet	23 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	909330	969086	995936
- Kostnader i alt	552998	561023	577430
= Driftsoverskudd	356332	408063	418506
+ Leid arbeid	89381	91616	94923
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	25143	23330	24909
- Jordbr. andel av kår	3095	3171	3235
= Vederl. arb. og egenkap.	417475	473178	485285
/ Antall årsverk	1,704	1,704	1,704
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	244988	277676	284781
+ Produktivitetsendringer	0	-500	-900
= Vederl. inkl. prod.endr.	244988	277176	283881

05 Svin og korn, 45 avlssvin + 353 dekar korn.	Landet	37 bruk	
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	2409951	2464153	2421372
- Kostnader i alt	2045944	2057004	2098365
= Driftsoverskudd	364007	407149	323007
+ Leid arbeid	91233	93514	96889
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	81440	75569	80682
- Jordbr. andel av kår	4582	4695	4789
= Vederl. arb. og egenkap.	369218	420399	334425
/ Antall årsverk	1,704	1,704	1,704
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	216738	246782	196314
+ Produktivitetsendringer	0	-4100	-11600
= Vederl. inkl. prod.endr.	216738	242682	184714

06 Egg og planteprod., 5608 høner + 196 daa korn.	Landet	15 bruk	
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	2170981	2208113	2255055
- Kostnader i alt	1829067	1843290	1881591
= Driftsoverskudd	341914	364823	373464
+ Leid arbeid	188059	192760	199719
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	83245	77244	82471
- Jordbr. andel av kår	1574	1613	1645
= Vederl. arb. og egenkap.	445154	478726	489067
/ Antall årsverk	1,771	1,771	1,771
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	251319	270272	276110
+ Produktivitetsendringer	0	-4800	-13500
= Vederl. inkl. prod.endr.	251319	265472	262610

07 Poteter og korn, 87 daa poteter+349 daa korn.	Landet	15 bruk	
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	1086023	1118259	1131877
- Kostnader i alt	816059	784851	821228
= Driftsoverskudd	269964	333408	310649
+ Leid arbeid	46352	47511	49226
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	27520	25536	27264
- Jordbr. andel av kår	2682	2748	2803
= Vederl. arb. og egenkap.	286114	352635	329808
/ Antall årsverk	1,278	1,278	1,278
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	223963	276034	258165
+ Produktivitetsendringer	0	-24900	-54900
= Vederl. inkl. prod.endr.	223963	251134	203265

08 Storfeslakt/ammeku, 26 ammekyr.	Landet	29 bruk	
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	812529	835703	863022
- Kostnader i alt	650088	650627	672758
= Driftsoverskudd	162441	185076	190264
+ Leid arbeid	49540	50779	52611
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	28002	25983	27742
- Jordbr. andel av kår	4135	4237	4322
= Vederl. arb. og egenkap.	179844	205635	210811
/ Antall årsverk	1,262	1,262	1,262
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	142531	162971	167073
+ Produktivitetsendringer	0	4400	9500
= Vederl. inkl. prod.endr.	142531	167371	176573

09 Frukt/bær og sau, 48 dekar frukt+8 v.f.sauer.	Landet	24 bruk	
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	743124	766223	771749
- Kostnader i alt	469405	468973	487111
= Driftsoverskudd	273719	297250	284638
+ Leid arbeid	174456	178817	185272
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	9751	9048	9660
- Jordbr. andel av kår	2425	2485	2535
= Vederl. arb. og egenkap.	435999	464534	457715
/ Antall årsverk	1,809	1,809	1,809
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	240988	256760	252991
+ Produktivitetsendringer	0	7500	16100
= Vederl. inkl. prod.endr.	240988	264260	269091

10 Fjørfekjøtt og planteprod., 73657 fjørfe-slakt.	Landet	14 bruk	
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	2544999	2612916	2656983
- Kostnader i alt	2294996	2307825	2342831
= Driftsoverskudd	250003	305091	314152
+ Leid arbeid	78191	80146	83039
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	79753	74003	79011
- Jordbr. andel av kår	3282	3363	3430
= Vederl. arb. og egenkap.	245159	307871	314750
/ Antall årsverk	1,140	1,140	1,140
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	215082	270101	276135
+ Produktivitetsendringer	0	-4100	-11500
= Vederl. inkl. prod.endr.	215082	266001	264635

11 Økologisk melk og storfeslakt, 23 årskyr.	Landet	27 bruk	
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	1357642	1422287	1462908
- Kostnader i alt	947702	970334	995792
= Driftsoverskudd	409940	451953	467116
+ Leid arbeid	134484	137846	142822
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	44981	41738	44563
- Jordbr. andel av kår	4417	4526	4616
= Vederl. arb. og egenkap.	495026	543535	560759
/ Antall årsverk	1,855	1,855	1,855
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	266897	293052	302338
+ Produktivitetsendringer	0	-500	-900
= Vederl. inkl. prod.endr.	266897	292552	301438

12 Melk, 1/3 minste melkebrukene, 13 årskyr.	Landet	106 bruk	
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	828951	883999	916649
- Kostnader i alt	617097	622164	640391
= Driftsoverskudd	211854	261835	276258
+ Leid arbeid	78506	80469	83373
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	21063	19545	20867
- Jordbr. andel av kår	2620	2685	2738
= Vederl. arb. og egenkap.	266677	320074	336026
/ Antall årsverk	1,598	1,598	1,598
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	166843	200250	210230
+ Produktivitetsendringer	0	-300	-600
= Vederl. inkl. prod.endr.	166843	199950	209630

13 Melk, 1/3 største melkebrukene, 32 årskyr.	Landet 106 bruk		
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	1898714	2008288	2064842
- Kostnader i alt	1398820	1410019	1448905
= Driftsoverskudd	499894	598269	615937
+ Leid arbeid	122651	125717	130255
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	86034	79832	85234
- Jordbr. andel av kår	6184	6336	6463
= Vederl. arb. og egenkap.	530327	637818	654495
/ Antall årsverk	2,173	2,173	2,173
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	244064	293533	301208
+ Produktivitetsendringer	0	-500	-900
= Vederl. inkl. prod.endr.	244064	293033	300308

14 Melk, 25 største melkebrukene, 47 årskyr.	Landet 25 bruk		
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	2578711	2727847	2799733
- Kostnader i alt	1982715	1998752	2052848
= Driftsoverskudd	595996	729095	746885
+ Leid arbeid	129939	133187	137995
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	159752	148235	158266
- Jordbr. andel av kår	8185	8387	8555
= Vederl. arb. og egenkap.	557998	705660	718059
/ Antall årsverk	2,238	2,238	2,238
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	249275	315240	320779
+ Produktivitetsendringer	0	-500	-900
= Vederl. inkl. prod.endr.	249275	314740	319879

15 Melk og storfeslakt, 23 årskyr.	Østl. flatbygder 29 bruk		
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	1497340	1582801	1627686
- Kostnader i alt	1151684	1163724	1196291
= Driftsoverskudd	345656	419077	431395
+ Leid arbeid	149033	152759	158273
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	38268	35509	37912
- Jordbr. andel av kår	2621	2686	2739
= Vederl. arb. og egenkap.	453800	533641	549017
/ Antall årsverk	1,978	1,978	1,978
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	229449	269818	277593
+ Produktivitetsendringer	0	-500	-800
= Vederl. inkl. prod.endr.	229449	269318	276793

16 Melk og storfeslakt, 19 årskyr.	Østl. andre bygder 51 bruk		
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	1173517	1244145	1289525
- Kostnader i alt	834861	842084	867499
= Driftsoverskudd	338656	402061	422026
+ Leid arbeid	101540	104079	107835
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	28992	26902	28722
- Jordbr. andel av kår	6227	6381	6508
= Vederl. arb. og egenkap.	404977	472857	494631
/ Antall årsverk	1,835	1,835	1,835
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	220668	257655	269520
+ Produktivitetsendringer	0	-400	-800
= Vederl. inkl. prod.endr.	220668	257255	268720

17 Melk og storfeslakt, 34 årskyr.	Agder/Rogal. Jæren		17 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	1783431	1897891	1948274
- Kostnader i alt	1284909	1299309	1331582
= Driftsoverskudd	498522	598582	616692
+ Leid arbeid	88288	90495	93762
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	62442	57940	61861
- Jordbr. andel av kår	939	962	981
= Vederl. arb. og egenkap.	523429	630175	647612
/ Antall årsverk	1,846	1,846	1,846
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	283620	341460	350909
+ Produktivitetsendringer	0	-600	-1000
= Vederl. inkl. prod.endr.	283620	340860	349909

18 Melk og storfesl., 19 årskyr.	Agder/Rogal.a.bygder		33 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	1183959	1255645	1302140
- Kostnader i alt	901420	911383	935701
= Driftsoverskudd	282539	344262	366439
+ Leid arbeid	77344	79278	82139
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	63117	58567	62530
- Jordbr. andel av kår	1431	1466	1496
= Vederl. arb. og egenkap.	295335	363507	384552
/ Antall årsverk	1,696	1,696	1,696
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	174143	214340	226749
+ Produktivitetsendringer	0	-300	-600
= Vederl. inkl. prod.endr.	174143	214040	226149

19 Melk og storfeslakt, 20 årskyr.	Vestlandet		60 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	1185014	1261844	1309418
- Kostnader i alt	857657	861881	886283
= Driftsoverskudd	327357	399963	423135
+ Leid arbeid	76306	78214	81037
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	41925	38903	41535
- Jordbr. andel av kår	5522	5658	5771
= Vederl. arb. og egenkap.	356216	433616	456866
/ Antall årsverk	1,795	1,795	1,795
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	198436	241552	254504
+ Produktivitetsendringer	0	-400	-700
= Vederl. inkl. prod.endr.	198436	241152	253804

20 Melk og storfeslakt, 22 årskyr.	Trøndelag		66 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	1293311	1373199	1422987
- Kostnader i alt	907026	913621	939941
= Driftsoverskudd	386285	459578	483046
+ Leid arbeid	94018	96368	99847
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	40164	37268	39790
- Jordbr. andel av kår	6555	6717	6851
= Vederl. arb. og egenkap.	433584	511961	536252
/ Antall årsverk	2,012	2,012	2,012
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	215507	254463	266537
+ Produktivitetsendringer	0	-400	-800
= Vederl. inkl. prod.endr.	215507	254063	265737

21 Melk og storfeslakt, 19 årskyr.	Nord-Norge		62 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	1311611	1388385	1437340
- Kostnader i alt	957840	962658	990962
= Driftsoverskudd	353771	425727	446378
+ Leid arbeid	113825	116671	120882
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	52000	48251	51516
- Jordbr. andel av kår	1226	1256	1281
= Vederl. arb. og egenkap.	414370	492891	514463
/ Antall årsverk	1,896	1,896	1,896
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	218495	259898	271273
+ Produktivitetsendringer	0	-400	-800
= Vederl. inkl. prod.endr.	218495	259498	270473

22 Korn, <400 dekar korn (232 dekar korn).	Østlandet		61 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	327659	328341	331132
- Kostnader i alt	289974	279052	293146
= Driftsoverskudd	37685	49289	37986
+ Leid arbeid	887	909	942
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	17168	15930	17008
- Jordbr. andel av kår	2521	2583	2635
= Vederl. arb. og egenkap.	18883	31685	19285
/ Antall årsverk	0,356	0,356	0,356
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	53108	89114	54239
+ Produktivitetsendringer	0	-5900	-13000
= Vederl. inkl. prod.endr.	53108	83214	41239

23 Korn, >400 dekar korn (692 dekar korn).	Østlandet		21 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	920289	919717	924459
- Kostnader i alt	753131	713405	753050
= Driftsoverskudd	167158	206312	171409
+ Leid arbeid	17325	17758	18399
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	23666	21960	23446
- Jordbr. andel av kår	2162	2215	2260
= Vederl. arb. og egenkap.	158655	199895	164102
/ Antall årsverk	0,733	0,733	0,733
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	216508	272786	223941
+ Produktivitetsendringer	0	-24100	-53100
= Vederl. inkl. prod.endr.	216508	248686	170841

24 Korn og korn/svin, 300 daa korn+22 avlssvin.	Tr.lag		27 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	1192275	1216317	1194200
- Kostnader i alt	954711	955633	978623
= Driftsoverskudd	237564	260684	215577
+ Leid arbeid	39698	40690	42159
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	48000	44540	47553
- Jordbr. andel av kår	6733	6899	7037
= Vederl. arb. og egenkap.	222529	249935	203146
/ Antall årsverk	1,037	1,037	1,037
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	214619	241051	195925
+ Produktivitetsendringer	0	-4100	-11500
= Vederl. inkl. prod.endr.	214619	236951	184425

25 Sau, 128 vinterfôra sauer.	Vestlandet		25 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	428241	444194	460355
- Kostnader i alt	318935	321760	332978
= Driftsoverskudd	109306	122434	127377
+ Leid arbeid	43331	44414	46018
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	12259	11375	12145
- Jordbr. andel av kår	1396	1430	1459
= Vederl. arb. og egenkap.	138982	154043	159791
/ Antall årsverk	1,187	1,187	1,187
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	117088	129776	134618
+ Produktivitetsendringer	0	3600	7800
= Vederl. inkl. prod.endr.	117088	133376	142418

26 Sau, 165 vinterfôra sauer.	Nord-Norge		18 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	633929	655699	682637
- Kostnader i alt	425607	426680	441331
= Driftsoverskudd	208322	229019	241306
+ Leid arbeid	61726	63269	65553
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	19248	17860	19069
- Jordbr. andel av kår	610	625	638
= Vederl. arb. og egenkap.	250190	273803	287152
/ Antall årsverk	1,255	1,255	1,255
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	199309	218120	228755
+ Produktivitetsendringer	0	6200	13300
= Vederl. inkl. prod.endr.	199309	224320	242055

27 Sau, 25 største sauebrukene, 237 v.f.sauer.	Landet		25 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	834833	864973	897295
- Kostnader i alt	552525	553003	571816
= Driftsoverskudd	282308	311970	325479
+ Leid arbeid	65652	67293	69722
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	29530	27401	29255
- Jordbr. andel av kår	3252	3332	3399
= Vederl. arb. og egenkap.	315178	348530	362547
/ Antall årsverk	1,560	1,560	1,560
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	202051	223432	232418
+ Produktivitetsendringer	0	6300	13500
= Vederl. inkl. prod.endr.	202051	229732	245918

28 Samdrift melkeproduksjon, 41 årskyr.	Landet		33 bruk
	2009	2010	2011
Inntekter i alt	2560325	2681459	2752264
- Kostnader i alt	1822305	1838848	1888373
= Driftsoverskudd	738020	842611	863891
+ Leid arbeid	110960	113734	117840
- Jordbr. andel av gjeldsrenter	104033	96533	103065
- Jordbr. andel av kår	8559	8770	8945
= Vederl. arb. og egenkap.	736388	851042	869721
/ Antall årsverk	2,616	2,616	2,616
= Vederl. arb. og egenk. pr. årsverk	281466	325290	332429
+ Produktivitetsendringer	0	-600	-1000
= Vederl. inkl. prod.endr.	281466	324690	331429

I tabellene som følger er nivå og utvikling på tilskuddsdelen av de totale inntektene på hvert referansebruk presentert. Tabell 29 og 30 viser sum tilskudd per bruk, mens tabell 31 og 32 viser det samme per årsverk. Det totale tilskuddsnivået er vist i den første kolonnen, dvs. for basisåret. For de senere årene er endringene vist.

Tabell 29. Endring i sum tilskudd, kroner per bruk

	Sum tilskudd 2009	Endring 2009-2010	Endring 2009-2011	Endring 2010-2011
1 Melk og storfeslakt. 21 årskyr, landet	426 344	29 310	53 587	24 278
2 Korn. 335 dekar korn, landet	133 956	898	3 206	2 308
3 Sau. 142 vinterfôra sauer, landet	306 402	14 338	32 503	18 165
4 Melkeproduksjon geit. 90 årsgreit., landet	570 338	39 370	58 291	18 921
5 Svin/korn.45 avlss.+353 daa korn, landet	237 100	4 588	-320	-4 908
6 Egg/pl.prod.5608 høn.+196 daa k. landet	268 672	6 218	4 812	-1 406
7 Potet/korn. 87 daa p. + 349 daa k., landet	159 789	494	4 736	4 241
8 Storfeslakt/ammeku. 26 ammekyr, landet	366 000	18 338	42 863	24 525
9 Frukt/bær/sau. 48 daa fr. + 8 vfs., landet	152 926	14 956	28 900	13 944
10 Fjorfekjøtt/pl.prod. 73657 fj.slakt, landet	139 852	3 094	7 351	4 257

Tabell 30. Endring i sum tilskudd, kroner per bruk

	Sum tilskudd 2009	Endring 2009-2010	Endring 2009-2011	Endring 2010-2011
11 Økologisk melk og storfeslakt. 23 årskyr	471 951	29 160	51 423	22 263
12 Melk (de 1/3 minste brukene). 13 årskyr	335 290	26 471	47 508	21 036
13 Melk (de 1/3 største brukene). 32 årskyr	525 636	34 273	59 816	25 543
14 Melk (de 25 største brukene). 47 årskyr	616 151	39 866	67 050	27 184
15 Melk og storfeslakt. 23 årskyr, Østl.fl.b.	426 722	31 023	53 698	22 675
16 Melk og storfeslakt. 19 årskyr, Østl.a.b	417 109	29 081	57 383	28 302
17 Melk og storfeslakt. 34 årskyr, Jæren	344 050	34 591	52 892	18 301
18 Melk og storfeslakt. 19 årskyr, A/R.a.b	379 718	28 992	58 095	29 103
19 Melk og storfeslakt. 20 årskyr, Vestl.	386 576	30 648	59 123	28 475
20 Melk og storfeslakt. 22 årskyr, Tr.lag	406 272	29 825	59 140	29 315
21 Melk og storfeslakt. 19 årskyr, Nord-N	540 985	31 245	61 719	30 474
22 Korn. <400 dekar korn (232), Østlandet	89 350	613	2 166	1 553
23 Korn. >400 dekar korn (692), Østlandet	248 317	1 678	5 868	4 190
24 Korn/svin. 300 daa+22 avlssvin, Tr.lag	205 219	2 410	-4 415	-6 825
25 Sau. 128 vinterfôra sauer, Vestlandet	268 001	12 529	27 263	14 734
26 Sau. 165 vinterfôra sauer, Nord-Norge	383 505	16 338	41 218	24 880
27 Sau (de 25 største). 237 vinterfôra sauer	453 943	21 524	50 495	28 970
28 Samdrift melkeproduksjon. 41 årskyr	690 024	19 045	48 733	29 688

Tabell 31. Endring i sum tilskudd, kroner per årsverk

	Sum tilskudd 2009	Endring 2009-2010	Endring 2009-2011	Endring 2010-2011
1 Melk og storfeslakt. 21 årskyr, landet	227 342	15 629	28 575	12 946
2 Korn. 335 dekar korn, landet	298 850	2 003	7 152	5 149
3 Sau. 142 vinterfôra sauer, landet	253 162	11 847	26 855	15 009
4 Melkeproduksjon geit. 90 årsgreit., landet	334 693	23 103	34 207	11 103
5 Svin/korn.45 avlss.+353 daa korn, landet	139 182	2 693	-188	-2 881
6 Egg/pl.prod.5608 høn.+196 daa k. landet	151 683	3 510	2 716	-794
7 Potet/korn. 87 daa p. + 349 daa k., landet	125 079	387	3 707	3 320
8 Storfeslakt/ammeku. 26 ammekyr, landet	290 064	14 533	33 970	19 437
9 Frukt/bær/sau. 48 daa fr. + 8 vfs., landet	84 526	8 267	15 974	7 707
10 Fjorfekjøtt/pl.prod. 73657 fj.slakt, landet	122 695	2 715	6 449	3 735

Tabell 32. Endring i sum tilskudd, kroner per årsverk

	Sum tilskudd 2009	Endring 2009-2010	Endring 2009-2011	Endring 2010-2011
11 Økologisk melk og storfeslakt. 23 årskyr	254 456	15 722	27 725	12 003
12 Melk (de 1/3 minste brukene). 13 årskyr	209 769	16 561	29 722	13 161
13 Melk (de 1/3 største brukene). 32 årskyr	241 905	15 773	27 528	11 755
14 Melk (de 25 største brukene). 47 årskyr	275 254	17 809	29 953	12 144
15 Melk og storfeslakt. 23 årskyr, Østl.fl.b.	215 758	15 686	27 151	11 465
16 Melk og storfeslakt. 19 årskyr, Østl.a.b	227 279	15 846	31 268	15 422
17 Melk og storfeslakt. 34 årskyr, Jæren	186 424	18 743	28 660	9 916
18 Melk og storfeslakt. 19 årskyr, A/R.a.b	223 899	17 095	34 255	17 160
19 Melk og storfeslakt. 20 årskyr, Vestl.	215 348	17 073	32 936	15 863
20 Melk og storfeslakt. 22 årskyr, Tr.lag	201 932	14 824	29 395	14 570
21 Melk og storfeslakt. 19 årskyr, Nord-N	285 258	16 475	32 544	16 069
22 Korn. <400 dekar korn (232), Østlandet	251 297	1 723	6 091	4 368
23 Korn. >400 dekar korn (692), Østlandet	338 865	2 290	8 007	5 717
24 Korn/svin. 300 daa+22 avlssvin, Tr.lag	197 924	2 324	-4 258	-6 583
25 Sau. 128 vinterfôra sauer, Vestlandet	225 782	10 555	22 968	12 413
26 Sau. 165 vinterfôra sauer, Nord-Norge	305 512	13 015	32 835	19 820
27 Sau (de 25 største). 237 vinterfôra sauer	291 009	13 799	32 371	18 572
28 Samdrift melkeproduksjon. 41 årskyr	263 744	7 280	18 627	11 347

De to tabellene nedenfor viser antatt inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget for det enkelte referansebruk for årene 2009–2011.

Beregningen tar utgangspunkt i driftsoverskuddet på referansebrukene det enkelte år og reglene for beregning av jordbruksfradraget det enkelte år og er omregnet til verdi før skatt med skatteprosent 33 på alle bruk (jf. utredning nr. 1/2011 kapittel 1.9).

Tabell 33. Beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget. Kroner per bruk

			2009	2010	2011
1	Melk og storfeslakt. 21 årskyr	Landet	59 300	59 300	59 300
2	Korn. 335 dekar korn	Landet	25 500	27 600	25 500
3	Sau. 142 vinterfôra sauer	Landet	35 000	37 300	38 300
4	Melkeproduksjon geit. 90 årsgeiter	Landet	59 300	59 300	59 300
5	Svin og korn. 45 avlssvin + 353 dekar korn	Landet	59 300	59 300	58 600
6	Egg og planteprodukter. 5608 høner + 196 dekar korn	Landet	59 300	59 300	59 300
7	Poteter og korn. 87 dekar poteter + 349 dekar korn	Landet	51 500	59 300	56 900
8	Storfeslakt/ammeku. 26 ammekyr	Landet	37 100	40 200	40 800
9	Frukt/bær og sau. 48 dekar frukt + 8 vinterfôra sauer	Landet	52 000	55 200	53 500
10	Fjørfekjøtt og planteprodukter. 73657 fjørfeslakt	Landet	48 800	56 200	57 400

Tabell 34. Beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget. Kroner per bruk

			2009	2010	2011
11	Økologisk melk og storfeslakt. 23 årskyr	Landet	59 300	59 300	59 300
12	Melk (de 1/3 minste brukene). 13 årskyr	Landet	43 700	50 400	52 300
13	Melk (de 1/3 største brukene). 32 årskyr	Landet	59 300	59 300	59 300
14	Melk (de 25 største brukene). 47 årskyr	Landet	59 300	59 300	59 300
15	Melk og storfeslakt. 23 årskyr	Østlandets flatbygder	59 300	59 300	59 300
16	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Østlandets a. bygder	59 300	59 300	59 300
17	Melk og storfeslakt. 34 årskyr	Agder og Rog., Jæren	59 300	59 300	59 300
18	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Agder/ Rog. a. bygder	53 200	59 300	59 300
19	Melk og storfeslakt. 20 årskyr	Vestlandet	59 200	59 300	59 300
20	Melk og storfeslakt. 22 årskyr	Trøndelag	59 300	59 300	59 300
21	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Nord-Norge	59 300	59 300	59 300
22	Korn. <400 dekar korn (232 dekar korn)	Østlandet	15 700	20 600	15 900
23	Korn. >400 dekar korn (692 dekar korn)	Østlandet	37 800	43 000	38 300
24	Korn og korn/svin. 300 daa + 22 avlssv.	Trøndelag	47 200	50 300	44 200
25	Sau. 128 vinterfôra sauer	Vestlandet	30 000	31 800	32 400
26	Sau. 165 vinterfôra sauer	Nord-Norge	43 300	46 000	47 700
27	Sau (de 25 største brukene). 237 v.f.sauer	Landet	53 200	57 100	58 900
28	Samdrift melkeproduksjon. 41 årskyr	Landet	59 300	59 300	59 300

I de to tabellene nedenfor er beregnet utslag av jordbruksfradraget på vederlag til arbeid og egenkapital vist per årsverk.

**Tabell 35. Beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget.
Kroner per årsverk**

			2009	2010	2011
1	Melk og storfeslakt. 21 årskyr	Landet	31 600	31 600	31 600
2	Korn. 335 dekar korn	Landet	56 800	61 700	56 900
3	Sau. 142 vinterfôra sauer	Landet	28 900	30 800	31 600
4	Melkeproduksjon geit. 90 årsgeiter	Landet	34 800	34 800	34 800
5	Svin og korn. 45 avlssvin + 353 dekar korn	Landet	34 800	34 800	34 400
6	Egg og planteprodukter. 5608 høner + 196 dekar korn	Landet	33 500	33 500	33 500
7	Poteter og korn. 87 dekar poteter + 349 dekar korn	Landet	40 300	46 500	44 600
8	Storfeslakt/ammeku. 26 ammekyr	Landet	29 400	31 800	32 400
9	Frukt/bær og sau. 48 dekar frukt + 8 vinterfôra sauer	Landet	28 700	30 500	29 600
10	Fjorfekjøtt og planteprodukter. 73657 fjorfeslakt	Landet	42 800	49 300	50 400

**Tabell 36. Beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget.
Kroner per årsverk**

			2009	2010	2011
11	Økologisk melk og storfeslakt. 23 årskyr	Landet	32 000	32 000	32 000
12	Melk (de 1/3 minste brukene). 13 årskyr	Landet	27 400	31 500	32 800
13	Melk (de 1/3 største brukene). 32 årskyr	Landet	27 300	27 300	27 300
14	Melk (de 25 største brukene). 47 årskyr	Landet	26 500	26 500	26 500
15	Melk og storfeslakt. 23 årskyr	Østlandets flatbygder	30 000	30 000	30 000
16	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Østlandets a. bygder	32 300	32 300	32 300
17	Melk og storfeslakt. 34 årskyr	Agder og Rog., Jæren	32 200	32 200	32 200
18	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Agder/ Rog. a. bygder	31 400	35 000	35 000
19	Melk og storfeslakt. 20 årskyr	Vestlandet	33 000	33 100	33 100
20	Melk og storfeslakt. 22 årskyr	Trøndelag	29 500	29 500	29 500
21	Melk og storfeslakt. 19 årskyr	Nord-Norge	31 300	31 300	31 300
22	Korn. <400 dekar korn (232 dekar korn)	Østlandet	44 300	57 900	44 600
23	Korn. >400 dekar korn (692 dekar korn)	Østlandet	51 500	58 700	52 300
24	Korn og korn/svin. 300 daa + 22 avlssv.	Trøndelag	45 500	48 500	42 700
25	Sau. 128 vinterfôra sauer	Vestlandet	25 300	26 800	27 300
26	Sau. 165 vinterfôra sauer	Nord-Norge	34 500	36 700	38 000
27	Sau (de 25 største brukene).237 v.f.sauer	Landet	34 100	36 600	37 800
28	Samdrift melkeproduksjon. 41 årskyr	Landet	22 700	22 700	22 700

Tabellene nedenfor viser det beregnede vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk inklusive beregnet utslag av jordbruksfradraget for de enkelte referansebruk.

Tabell 37. Vederlag til arbeid og egenkapital inklusive beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget, kroner per årsverk. Framregning inklusive produktivitetsendringer

	Årsverk	2009	2010	2011
1 Melk og storfeslakt. 21 årskyr, landet	1,875	246 300	286 700	295 900
2 Korn. 335 dekar korn, landet	0,448	188 700	218 500	157 900
3 Sau. 142 vinterfôra sauer, landet	1,210	174 800	197 500	210 000
4 Melkeproduksjon geit. 90 årsgeiter, landet	1,704	279 800	312 000	318 700
5 Svin/korn. 45 avlssvin + 353 dekar korn, landet	1,704	251 600	277 500	219 100
6 Egg/planteprod. 5608 høner + 196 dekar korn, landet	1,771	284 800	299 000	296 100
7 Poteter/korn. 87 daa poteter + 349 daa korn, landet	1,278	264 300	297 600	247 800
8 Storfeslakt/ammeku. 26 ammekyr, landet	1,262	172 000	199 200	208 900
9 Frukt/bær/sau. 48 daa frukt/bær + 8 v.f. sauer, landet	1,809	269 700	294 700	298 600
10 Fjørfe kjøtt/planteprodukter. 73657 fjørfe slakt, landet	1,140	257 900	315 300	315 000

Tabell 38. Vederlag til arbeid og egenkapital inklusive beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget, kroner per årsverk. Framregning inklusive produktivitetsendringer

	Årsverk	2009	2010	2011
11 Økologisk melk og storfeslakt. 23 årskyr, landet	1,855	298 900	324 500	333 400
12 Melk (de 1/3 minste brukene). 13 årskyr, landet	1,598	194 200	231 500	242 400
13 Melk (de 1/3 største brukene). 32 årskyr, landet	2,173	271 400	320 300	327 600
14 Melk (de 25 største brukene). 47 årskyr, landet	2,238	275 800	341 300	346 400
15 Melk og storfeslakt. 23 årskyr, Østlandets flatbygder	1,978	259 500	299 300	306 800
16 Melk og storfeslakt. 19 årskyr, Østl. andre bygder	1,835	253 000	289 600	301 100
17 Melk og storfeslakt. 34 årskyr, Agder/Rogal. Jæren	1,846	315 800	373 000	382 100
18 Melk og storfeslakt. 19 årskyr, Ag./Ro. andre bygder	1,696	205 500	249 000	261 100
19 Melk og storfeslakt. 20 årskyr, Vestlandet	1,795	231 400	274 200	286 900
20 Melk og storfeslakt. 22 årskyr, Trøndelag	2,012	245 000	283 600	295 200
21 Melk og storfeslakt. 19 årskyr, Nord-Norge	1,896	249 800	290 800	301 800
22 Korn. <400 dekar korn (232), Østlandet	0,356	97 400	141 200	85 900
23 Korn. >400 dekar korn (692), Østlandet	0,733	268 000	307 400	223 100
24 Korn/svin. 300 daa + 22 avlssvin, Trøndelag	1,037	260 100	285 400	227 100
25 Sau. 128 vinterfôra sauer, Vestlandet	1,187	142 400	160 100	169 700
26 Sau. 165 vinterfôra sauer, Nord-Norge	1,255	233 800	261 000	280 000
27 Sau (de 25 største). 237 vinterfôra sauer, landet	1,560	236 100	266 400	283 700
28 Samdrift melkeproduksjon. 41 årskyr, landet	2,616	304 100	347 400	354 100

Tabell 39. Endring i vederlag til arbeid og egenkapital inklusive beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget, kroner per årsverk. Framregning inklusive produktivitetssendringer

	Kroner pr årsverk 2009	Endring 2009-2010	Endring 2010-2011	Endring 2009-2011
1 Melk og storfeslakt. 21 årskyr, landet	246 300	40 400	9 200	49 600
2 Korn. 335 dekar korn, landet	188 700	29 800	-60 600	-30 800
3 Sau. 142 vinterfôra sauer, landet	174 800	22 700	12 500	35 200
4 Melkeproduksjon geit. 90 årsgreit., landet	279 800	32 200	6 700	38 900
5 Svin/korn.45 avlss.+353 daa korn, landet	251 600	25 900	-58 400	-32 500
6 Egg/pl.prod.5608 høn.+196 daa k. landet	284 800	14 200	-2 900	11 300
7 Potet/korn. 87 daa p. + 349 daa k., landet	264 300	33 300	-49 800	-16 500
8 Storfeslakt/ammeku. 26 ammekyr, landet	172 000	27 200	9 700	36 900
9 Frukt/bær/sau. 48 daa fr. + 8 vfs., landet	269 700	25 000	3 900	28 900
10 Fjorfekjøtt/pl.prod. 73657 fj.slakt, landet	257 900	57 400	-300	57 100

Tabell 40. Endring i vederlag til arbeid og egenkapital inklusive beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget, kroner per årsverk. Framregning inklusive produktivitetssendringer

	Kroner pr årsverk 2009	Endring 2009-2010	Endring 2010-2011	Endring 2009-2011
11 Økologisk melk og storfeslakt. 23 årskyr	298 900	25 600	8 900	34 500
12 Melk (de 1/3 minste brukene). 13 årskyr	194 200	37 300	10 900	48 200
13 Melk (de 1/3 største brukene). 32 årskyr	271 400	48 900	7 300	56 200
14 Melk (de 25 største brukene). 47 årskyr	275 800	65 500	5 100	70 600
15 Melk og storfeslakt. 23 årskyr, Østl.fl.b.	259 500	39 800	7 500	47 300
16 Melk og storfeslakt. 19 årskyr, Østl.a.b	253 000	36 600	11 500	48 100
17 Melk og storfeslakt. 34 årskyr, Jæren	315 800	57 200	9 100	66 300
18 Melk og storfeslakt. 19 årskyr, A/R.a.b	205 500	43 500	12 100	55 600
19 Melk og storfeslakt. 20 årskyr, Vestl.	231 400	42 800	12 700	55 500
20 Melk og storfeslakt. 22 årskyr, Tr.lag	245 000	38 600	11 600	50 200
21 Melk og storfeslakt. 19 årskyr, Nord-N	249 800	41 000	11 000	52 000
22 Korn. <400 dekar korn (232), Østlandet	97 400	43 800	-55 300	-11 500
23 Korn. >400 dekar korn (692), Østlandet	268 000	39 400	-84 300	-44 900
24 Korn/svin. 300 daa+22 avlssvin, Tr.lag	260 100	25 300	-58 300	-33 000
25 Sau. 128 vinterfôra sauer, Vestlandet	142 400	17 700	9 600	27 300
26 Sau. 165 vinterfôra sauer, Nord-Norge	233 800	27 200	19 000	46 200
27 Sau (de 25 største). 237 vinterfôra sauer	236 100	30 300	17 300	47 600
28 Samdrift melkeproduksjon. 41 årskyr	304 100	43 300	6 700	50 000

Utslaget av jordbruksfradraget er ikke regnet inn i resultatene som er presentert ellers i denne utredningen.

9.2 Økologisk melkeproduksjon

I driftsgranskingsmaterialet for 2009 er det 30 økologiske melkeproduksjonsbruk. For å få en mer ensartet gruppe til å utarbeide referansebruk 11 med økologisk melk og storfeslakt, er noen av disse brukene tatt ut. Det er derfor 27 Debio-godkjente melkeproduksjonsbruk som inngår i årets referansebruksberegninger. Presentasjonen i tabell 41 nedenfor omfatter kun regnskapsåret 2009 (basisåret).

Årets driftsgranskingsbruk med økologisk melkeproduksjon ligger i fylkene Østfold, Akershus, Hedmark, Buskerud, Vestfold, Telemark, Aust-Agder, Vest-Agder, Rogaland, Hordaland, Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Nordland.

Referansebruk 11 har 22,5 årskyr, 30,2 andre storfe og bare et lite innslag av andre husdyr. Jordbruksarealet i alt er på 392 dekar, herav 345 dekar eng/beite og 45 dekar korn/erter/oljefrø. Referansebruket leverer ca. 131 200 liter melk og 3 520 kg storfekjøtt. Oppnådd melkepris (uten tilskudd) er 4,90 kroner per liter, som er noe høyere enn for eksempel på referansebruk 1 med 4,09 kroner per liter. For ku- og storfekjøtt er oppnådd pris (uten tilskudd) henholdsvis 4,55 kroner og 3,47 kroner høyere per kg enn på referansebruk 1.

I tabell 41 nedenfor vises det økonomiske resultatet for gruppen av driftsgranskingsbruk med økologisk melkeproduksjon, referansebruk 11, i regnskapsåret 2009 og de tilsvarende resultatene for referansebruk 1. Av tabellen går det fram at de ulike inntekts- og kostnadspostene er noe forskjellig mellom de to gruppene av bruk. Arbeidsforbruket på de økologiske melkeproduksjonsbrukene er i gjennomsnitt 3422 timer mens det er 3460 timer på referansebruk 1 med 21,0 årskyr (og til sammenligning 3649 timer på referansebruk 15 med 23,3 årskyr og 3712 timer på referansebruk 20 med 21,8 årskyr).

Tabell 41. Resultatregning for 27 driftsgranskingsbruk med økologisk melkeproduksjon og referansebruk 1, regnskapsåret 2009. Kroner

	Økologisk melkeproduksjon	Referansebruk 1
Antall årskyr	22,5	21,0
Jordbruksareal i alt, dekar	392	319
Sum inntekter før tilskudd	885 700	863 900
Pristilskudd	31 300	78 500
Produksjonsuavhengige tilskudd	440 600	347 800
+ Tilskudd i alt	471 900	426 300
= Inntekter i alt	1 357 600	1 290 200
Variable kostnader	339 500	425 000
Faste kostnader	470 400	399 200
Avskrivninger	137 800	113 800
- Kostnader i alt	947 700	938 000
= Driftsoverskudd	409 900	352 200
+ Leid arbeid	134 500	98 700
- Jordbrukets andel av gjeldsrenter	45 000	43 900
- Jordbrukets andel av kår	4 400	4 200
= Vederlag til arb. og egenkapital	495 000	402 800
/ Antall årsverk	1,855	1,875
= Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk	266 900	214 800

9.3 Samdrifter i melkeproduksjon

For regnskapsåret 2009 er det samlet inn 33 skatteregnskap fra samdrifter med minst to aktive deltakere og som har melk (med storfeslakt) som eneste produksjon.

Skatteregnskapene for samdriftene er omarbeidet til driftsregnskap etter de samme prinsipper som blir brukt for de regnskapene som inngår i de ordinære driftsgranskingene for jord- og skogbruk. Utvalget av samdrifter er tilfeldig og basert på lister som er trukket fra tilskuddsregisteret til Statens landbruksforvaltning.

Resultatet for samdriftene er presentert i tabellen under. Regnskapet for samdriften er slått sammen med regnskapet til hver av deltakerne i samdriften slik at tallene viser resultatet for hele virksomheten. All jordbruksvirksomhet på de aktuelle eiendommene inngår, slik at både samdriften og deltakernes egen jordbruksvirksomhet er tatt med. Resultatmålene for den enkelte samdrift blir da samlet for samdriften og deltakerne.

I tabellen nedenfor er samdriftene sammenlignet med en gruppe i driftsgranskingene bestående av 44 store melkeproduksjonsbruk som er drevet av enkeltbrukere, det vil si enkeltbruk som har driftsformen produksjon av melk og storfeslakt.³ Driftsomfanget på disse har vært 41,1 årskyr, mot 41,4 årskyr for samdriftene. Omfanget av husdyrholdet har da vært såpass likt at dette skulle være en god sammenligningsgruppe. Det viser seg at samdriftene har hatt en god del større areal enn de store melkebrukene, 614 dekar mot 563 dekar. De store melkebrukene har tatt litt større avlinger enn samdriftene, 405 FEm per dekar mot 386 FEm for samdriftene. Vi tror at noe av dette skyldes plasseringen til de store melkebrukene. De fleste av disse ligger på flatbygdene, mens samdriftene er mer spredd over hele landet og har noe dårligere naturgitte forhold.

Samlede eiendeler i jordbruket hos samdriftene var per 31. desember 2009 verdt 5,5 millioner kroner. På det samme tidspunktet var verdien av jordbrukseiendelene på de store melkebrukene 5,8 millioner kroner.

Samdriftene har hatt noe større melkekvote enn de store melkebrukene. De store melkebrukene har produsert mindre melk og har utnyttet melkekvoten dårligere. Levert melkemengde har vært 288 500 liter for samdriftene og 273 700 liter for de store melkebrukene, mens melkekvoten har vært henholdsvis 292 800 liter og 286 000 liter. Samlet inntekt fra husdyrholdet har vært kr 1 744 100 hos samdriftene og kr 1 642 700 hos de store melkebrukene.

Arbeidseffektiviteten ser ut til å ha vært litt større på de store melkebrukene enn på samdriftene. Antall arbeidstimer per årsku har vært 102 på de store melkebrukene mot 117 timer på samdriftene. Dette kan delvis skyldes hvordan en del av samdriftene er organisert, med melkekyr i ett fjøs og ungdyr i et annet. Ofte kan også de enkelte fjøsene og arealet ligge langt fra hverandre, noe som gir flere arbeidstimer for samdriftene.

Utbetalte tilskudd har vært større hos samdriftene enn hos de store melkebrukene, henholdsvis kr 690 000 mot kr 594 000. En stor del av forskjellen skyldes at mange av samdriftene ligger i soner med høyere satser for tilskudd enn det som er tilfelle for de store melkebrukene. Samtidig har samdriftene større areal. Dette har slått ut i høyere utbetalinger av areal- og kulturlandskapstilskudd. Noe av forskjellene i tilskudd skyldes også at samdriftene er jevnt fordelt i regionene, men de store melkebrukene er mer konsentrert i soner uten distriktstilskudd.

---

³ Driftsgranskingene er utvidet til å omfatte en egen gruppe med samdriftsbruk der minst to deltakere deltar aktivt i driften. I tillegg er det også med noen samdrifter med bare én aktiv deltaker i den vanlig driftsgranskingen. Disse er da klassifisert som enkeltbruk og inngår ikke i gruppen samdrifter. De fleste av disse samdriftene (med bare én aktiv deltaker) inngår imidlertid i sammenligningsgruppen store melkebruk. Det er således noen samdriftsbruk med i sammenligningsgruppen. Det er mulig at dette bidrar til å undervurdere forskjellen mellom samdrifter og andre melkebruk.

Sum produksjonsinntekter har vært kr 2 557 500 hos samdriftene. Tilsvarende sum hos de store melkebrukene har vært kr 2 347 100.

De variable kostnadene har vært høyere hos samdriftene. Dette skyldes i stor grad større kjøttproduksjon. Innkjøp av forbruksartikler til husdyrholdet har også kommet opp i større beløp hos samdriftene, mens utgifter til innkjøp av dyr har vært mindre hos samdriftene. De har hatt litt lavere faste kostnader enn de store melkebrukene. Spesielt er kostnadene til leid arbeid mindre. Dette skyldes at brukere i samdrift i mange tilfeller avløser hverandre eller arbeider i turnus slik at behovet for ekstern avløser blir mindre. Både samdriftene og de store melkebrukene har hatt nedgang i faste kostnader sammenlignet med tilsvarende grupper i 2008. De store melkebrukene har større kostnader til maskinleie, leasing, jordleie og kvoteleie enn samdriftene, kr 217 900 mot kr 157 600. Sum faste kostnader for samdriftene har vært kr 692 500, mot kr 723 300 for de store melkebrukene. Med hensyn til avskrivninger har samdriftene økt noe sammenlignet med tilsvarende gruppe i 2008, fra kr 222 000 i fjor til kr 257 300 i år. De store melkebrukene har hatt en mindre økning, fra kr 223 000 for 2008 i fjor til kr 224 800 for 2009 i år.

Driftsoverskuddet fra jordbruket hos samdriftene har vært kr 735 200, mot kr 568 300 hos de store melkebrukene. Vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk har vært kr 280 400 for samdriftene og kr 248 800 for de store melkebrukene.

Egenkapitalprosenten har vært 50 hos samdriftene og 41 hos de store melkebrukene.

Tabell 42. Samdrifter i melkeproduksjonen sammenlignet med store melkebruk

	Samdrifter 2009	Store melkebruk 2009
Antall bruk	33	44
Jordbruksareal, dekar	614	563
Herav leid areal, dekar	207	267
Eiendeler i jordbruket per 31.12., kroner	5 546 000	5 834 000
Antall årskyr	41,4	41,1
Melk per årsku, kg	7 637	7 378
Kjøtt per årsku, kg	276	240
Omsatt melk, liter	288 475	273 700
Melkekvote, liter	292 763	285 960
Melkepris, kroner per liter	4,10	4,14
Pris på kukjøtt, kroner per kg	35,53	35,70
Pris på annet storfekjøtt, kroner per kg	42,42	41,71
Arbeidsinnsats i alt (jordbruket), timer	4 827	4 203
Timer per årsku	117	102
Produksjonsinntekter, kroner		
Melk	1 184 000	1 133 600
Kukjøtt	168 200	183 200
Annet storfekjøtt	291 700	278 000
Livdyr	52 800	44 300
Inntekter fra husdyrprodukter i alt	1 744 100	1 642 700
Inntekter fra planteprodukter i alt	80 900	70 300
Tilskudd	696 700	597 600
Andre inntekter	42 500	40 100
Bunnfradrag	-6 700	-3 600
Sum produksjonsinntekter	2 557 500	2 347 100
Variable kostnader, kroner		
Så Korn, annet såfrø og planter	16 600	16 100
Handelsgjødsel og kalk	88 700	92 400
Kraftfôr	496 900	461 400
Annet fôr	57 000	45 300
Konserveringsmiddel	22 000	13 300
Kjøp av dyr	40 100	71 500
Andre variable kostnader	151 200	130 700
Sum variable kostnader	872 500	830 700
Faste kostnader, kroner		
Leid arbeid	111 000	138 700
Drivstoff	43 200	44 900
Vedlikehold	173 100	160 600
Maskinleie, leasing, jord- og kvoteleie	157 600	217 900
Andre faste kostnader	207 600	161 300
Sum faste kostnader	692 500	723 300
Avskrivninger i alt, kroner	257 300	224 800
Driftsoverskudd, kroner	735 200	568 300
Familiens arbeidsfortjeneste, kroner	569 200	404 800
Lønnsevne i alt, kroner	680 200	543 500
Lønnsevne, kroner per time	140,92	129,31
Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk, kroner	266 100	220 700
Vederlag til arbeid og egenkapital, kroner	733 600	566 700
Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, kroner	280 400	248 800
Egenkapitalprosent	50	41

9.4 Andre undersøkelser av økonomien i melkeproduksjon

For å belyse den økonomiske situasjonen ytterligere for store melkeproduksjonsbruk, er det nedenfor kort omtalt og vist til et par nyere undersøkelser fra NILF. Undersøkelsene bygger på forholdsvis små utvalg og variasjonen er stor.

9.4.1 Økonomiske resultater fra utbyggingsbruk på Nord-Vestlandet

NILF har på oppdrag fra landbruksavdelingene hos fylkesmannen i Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal utført en undersøkelse av økonomi og sosiale forhold blant melkeprodusenter som har hatt stor utbygging av produksjonen i de to fylkene i perioden 2002 til 2007. Bakgrunnen for initiativet var ønsker fra flere hold om et bedre grunnlag for å kunne vurdere om lønnsomheten i melkeproduksjonen er god nok til å kunne forsvare de store utbyggingskostnadene som er nødvendig for å bygge ut i tråd med nye krav til omfang, dyrevelferd og teknologi.

Det ble samlet inn regnskaper for 2008 fra 19 melkeprodusenter, 11 i Møre og Romsdal og 8 i Sogn og Fjordane. Utvalget av produsenter ble gjort av Innovasjon Norge i de to fylkene i samråd med landbruksavdelingene hos fylkesmannen. I utvalget var det 13 samdrifter og 6 enkeltbruk. 5 av produsentene i utvalget har robotfjøs.

Denne regnskapsanalysen viser at det er stor spredning i resultatet mellom de ulike produsentene. Prosjektdeltakerne oppnådde et gjennomsnitt på 204 000 kroner i vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk. Dette er 22 000 kroner mer enn referansegruppen bestående av alle melkebruk på Vestlandet i de ordinære driftsgranskingene. Gruppen med robotfjøs har svakest resultat uavhengig av resultatmål. Robotfjøsene har færrest timer i jordbruket per årsku. Robotfjøsene er de mest spesialiserte innenfor melkeproduksjon og har flest årskyr. Mjølkeroboten bidrar til en mer effektiv arbeidsinnsats. Kategorien «Bruk uten robot» har mer slaktedyr og færre årskyr, slik at noe av det høye arbeidsforbruket kan forklares med høyere kjøttproduksjon i tillegg til melk. Ingen av deltakerbrukene kan karakteriseres som bruk med økonomiske vanskeligheter. Soliditet og likviditet var god for alle deltakerne i prosjektet.

I notatet oppsummeres det blant annet med at denne undersøkelsen viser det var mulig å bygge ut melkeproduksjonen i det omfang disse produsentene har gjort under de rammevilkårene som gjaldt i den aktuelle perioden. Videre at det økonomiske resultatet er på nivå med andre melkeprodusenter i regionen. I oppsummeringen blir det imidlertid også pekt på at utbyggingsbrukene er svært utsatt for endringer i rammevilkår, som for eksempel renteendringer.

Hele notatet ligger i pdf-format på NILF sine hjemmesider her:

<http://www.nilf.no/Publikasjoner/Notater/Nn/2010/N201010Heile.pdf>

9.4.2 Økonomien på store melkebruk

Bakgrunnen for denne undersøkelsen var behovet for bedre å dokumentere økonomien på store melkebruk. I flere sammenhenger er det holdt fram at økt produksjonsomfang på det enkelte bruk vil være en viktig faktor for å forbedre økonomien i melkeproduksjonen. Det er etablert mange samdrifter, men også på mange enkeltbruk har produksjonen økt betydelig. Formålet med undersøkelsen var å undersøke lønnsomheten på store melkebruk der brukeren eller brukerfamilien står for det meste av arbeidet. Det ble valgt ut bruk som hadde 30–70 årskyr, og regnskapsresultatene for perioden 2006–2008 ble analysert. I undersøkelsen inngikk totalt 42 regnskap fra 16 ulike bruk. Resultatene ble sammenlignet med en gruppe samdrifter (15 bruk hvert år) og en gruppe enkeltbruk (33 bruk hvert år). Samdriftene hadde 30–70 årskyr, mens gruppen med enkeltbruk hadde 20–30 årskyr.

De store melkebrukene som deltok i undersøkelsen, oppnådde bedre resultat i 2007 enn i 2006, noe som skyldes muligheter for økt produksjon i 2007. Fra 2007 til 2008 gikk resultatet ned både målt som driftsoverskudd, familiens arbeidsfortjeneste og lønnsevne. I forhold til en gruppe samdrifter og en gruppe sammenligningsbruk på 20–30 årskyr, kom store melkebruk ut med relativt svakt økonomisk resultat per produsert enhet (liter melk) og målt per arbeidstime. Årsaken til dette var først og fremst at kapitalkostnadene på store melkebruk var vesentlig høyere enn for de andre gruppene og at store melkebruk fikk relativt mindre tilskudd per produsert enhet. I undersøkelsen ble det brukt samme sats for rentekravet som i driftsgranskingene i de ulike årene; 4 prosent i 2006, 5 prosent i 2007 og 6 prosent i 2008. Økt rente sammen med økt verdi på eiendelene på de store melkebrukene førte til betydelig økning i rentekravet i perioden 2006 til 2008. Dette var viktigste årsaken til at de store melkebrukene fikk nedgang i familiens arbeidsfortjeneste og lønnsevne fra 2006 til 2008. Målt som familiens arbeidsfortjeneste per årsverk og lønnsevne per time kom store melkebruk ut med svakere resultat enn både samdriftene og sammenligningsgruppen med 20–30 årskyr. I gjennomsnitt for perioden 2006–2008 var lønnsevnen per time 69 kroner på store mjølkebruk, 118 kroner i samdriftene og 103 kroner i gruppen med 20–30 årskyr.

Målt per liter omsatt melk hadde store melkebruk lavere inntekter og høyere kostnader i forhold til både samdriftene og sammenligningsgruppen med 20–30 årskyr. Godtgjøring til eget arbeid ble derfor svært begrenset selv om arbeidsforbruket per liter omsatt melk var langt lavere på de store melkebrukene enn i sammenligningsgruppen og litt lavere enn blant samdriftene.

Til tross for at de undersøkte melkebrukene hadde relativt stor produksjon, klarte de ikke å utnytte mulighetene til å senke kostnadene per produsert enhet. Det var særlig kapitalkostnadene som relativt sett var høyere enn blant samdriftene og i sammenligningsgruppen. Kapitalkostnadene målt per liter omsatt melk var 1,98 kroner på store melkebruk, 1,47 kroner på samdriftene og 1,57 kroner i sammenligningsgruppen med 20–30 årskyr. Når de store melkebrukene i tillegg fikk mindre tilskudd per liter omsatt melk, førte dette til vesentlig mindre arbeidsgodtgjørelse enn i de andre gruppene. De høye kapitalkostnadene på de store melkebrukene kan ha sammenheng med at de nylig hadde økt produksjonen og derfor hadde foretatt investeringer i driftsbygninger, maskiner, redskaper og melkekvote. Andre forklaringer kan være at det på flere bruk har vært investert i for store og dyre tekniske løsninger, kanskje med lav kapasitetsutnyttelse. Melkekvote kan også være kjøpt for dyrt. Verdivurdering av varige driftsmidler etter historisk kost kan medføre at bruk som produserer på grunnlag av investeringer foretatt lang tid tilbake, får beregnet lavere kostnader og dermed høyere driftsoverskudd sammenlignet med bruk med nyere investeringer. I undersøkelsen ble det imidlertid ikke funnet vesentlige forskjeller mellom gruppene i hvor lang tid brukerne anslo det kan gå før de må gjøre vesentlige påkostninger på driftsbygningen.

Blant de store melkebrukene hadde bruk med melkerobot svakere lønnsevne per time enn bruk uten melkerobot. Lønnsevnen per time for 2006–2008 var 23 kroner per time på bruk med melkerobot og 97 kroner per time på bruk uten melkerobot. De viktigste årsakene til denne forskjellen var høyere kapitalkostnader og faste kostnader på bruk med melkerobot. Arbeidsforbruket per produsert enhet var litt lavere på bruk med robot, men dette var ikke nok til at lønnsevnen ble på høyde med bruk uten melkerobot.

Tabellen nedenfor viser økonomiske resultater for gruppen av store melkebruk i perioden 2006–2008.

Tabell 43. Økonomiske resultat, store mjølkebruk (30–70 årskyr), 2006–2008

Store mjølkebruk (30-70 årskyr)	Ant. bruk Enhet	2006	2007	2008
		15	14	13
		Veid gj.snitt	Veid gj.snitt	Veid gj.snitt
+ Produksjonsinntekter i alt	kr	2 004 501	2 336 292	2 442 460
- Variable kostnader i alt	kr	661 202	748 601	824 000
= Dekningsbidrag inkl. tilskudd	kr	1 343 299	1 587 691	1 618 460
- Faste kostnader i alt	kr	720 615	755 824	793 776
= Resultat før avskrivninger	kr	622 684	831 867	824 684
- Avskrivninger i alt	kr	245 314	275 582	299 046
- herav				
Traktor	kr	33 255	37 239	42 024
Skurtresker	kr	6 000	5 000	4 231
Maskiner og redskap	kr	48 580	60 066	60 018
Driftsbygning bygningsdel	kr	126 719	131 623	140 630
Driftsbygning teknisk del	kr	27 536	36 621	47 949
= Driftsoverskudd i jordbruket	kr	377 370	556 285	525 638
- Kalkulert rente av eiendeler i jordbr.	kr	230 980	327 849	429 095
= Familiens arbeidsfortj. i jordbruket	kr	146 390	228 436	96 543
+ Leid arbeid	kr	191 230	166 162	159 266
= Lønnsevne i alt	kr	337 620	394 598	255 808
Lønnsevne per time	kr	72,00	79,95	54,70
Familiens arbeidsfortj. i jordbruket per årsverk	kr	76 733	107 719	46 937
Vederlag til alt arbeid og egenkapital	kr	463 398	589 073	469 974
Vederlag til alt arbeid og egenkapital per årsverk	kr	182 334	220 193	185 429
Nettoinntekt	kr	450 721	603 955	526 621

Hele notatet ligger i pdf-format på NILF sine hjemmesider her:

<http://www.nilf.no/Publikasjoner/Notater/Bm/2010/N201018Hele.pdf>

9.5 Sammenligning av resultatene i referansebruks-systemet med resultatene fra normaliserte regnskaper

I dette kapitlet er det foretatt en sammenligning av resultatene i referansebruksberegningene inkludert produktivitetsendringer med resultatene fra totalkalkylens normaliserte regnskaper. Resultatene fra referansebrukene er beregninger utført på bruksnivå på grunnlag av bruk over et visst økonomisk driftsomfang, mens totalkalkylens normaliserte regnskaper er et sektorregnskap med aggregerte tall for hele det norske jordbruket fordelt ut på totalt antall årsverk. På en del områder vil det derfor være ulike beregningsprinsipper som er lagt til grunn i de to systemene. Totalkalkylen vil i større grad fange opp strukturelle endringer i jordbruket og utvalget av referansebruk er ikke representativt for totaljordbruket.

Noen flere årsaker til ulik utvikling i vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk fra 2009 til 2010 og fra 2010 til 2011 mellom de to beregningssystemene er forsøkt forklart nedenfor.

Til sammenligningen har en beregnet et grovt gjennomsnitt av vederlaget til arbeid og egenkapital på referansebrukene i 2009. Dette er gjort ved å ta resultatet fra de første 10 referansebrukene og vekte dem etter antall driftsgranskingsbruk som inngår og antall årsverk. Tabellen under viser at inntektsnivået da er ca. 10 100 kroner per årsverk høyere i referansebruksberegningene. For framregningsårene har en vist hvilket intervall utviklingen av vederlaget per årsverk varierer innenfor på enkeltbruksnivå (produktivitetendringer inkludert).

Normaliserte regnskaper og beregnet referansebruksinntekt inkludert produktivitetsendringer viser følgende utvikling med hensyn til resultat og årlig endring i vederlaget til arbeid og egenkapital i kroner per årsverk.

Tabell 44. Vederlag til arbeid og egenkapital i kroner per årsverk⁴

	Normaliserte regnskaper		Referansebruksberegningene inkl. produktivitetsendringer	
	Kr/årsv	Endring	Kr/årsv	Intervall for endring
2009	193 700		203 800	
2010	225 600	+ 31 900		fra pluss 14 200 til pluss 65 500
2011	219 300	- 6 300		fra minus 77 800 til pluss 17 700

Tabellen viser at inntektsutviklingen er noe forskjellig i de to beregningssystemene og at inntektsutviklingen dessuten varierer betydelig mellom ulike referansebruk.

Sammenlignet med utviklingen av et grovt gjennomsnitt av referansebrukene inkludert produktivitetsendringer, men med samme vektning i framregningsårene, finner vi at referansebrukene har en gjennomsnittlig inntektsøkning per årsverk fra 2009 til 2010 slik det også er i normaliserte regnskaper. Differansen i inntektsutviklingen mellom de to beregningssystemene er omtrent 2 100 kroner større økning i referansebrukssystemet. Fra 2010 til 2011 er det inntektsøkning i referansebruksberegningene og inntektsnedgang i normaliserte regnskaper. Differansen i inntektsutviklingen er omtrent 7 000 kroner. Ser en på nivået ligger altså referansebrukene 10 100 kroner over normaliserte regnskaper i 2009, mens de i 2011 ligger om lag 19 200 kroner over normaliserte regnskaper.

⁴ Jordbruksfradrag ved skatteligningen er ikke regnet inn.

Noen forskjeller som kan bidra til å forklare litt nærmere både ulik utvikling og ulikt nivå er:

- Kapitalslitet bygger på prinsippet om historisk kost i driftsgranskingene og prisnivåjustering i normaliserte regnskaper. Dette gir lavere kapitalslit i driftsgranskingene (og referansebrukene) enn i normaliserte regnskaper.
- Forskjell i utviklingen i nominell rente og realrente. «Effekt av finansiering» (prisstigningsgevinst på den lånte delen av kapitalen) reduserer realrentekostnaden i normaliserte regnskaper. I årets beregning gir dette fra 2009 til 2010 et positivt bidrag til utviklingen på 5 400 kroner i normaliserte regnskaper. I referansebruksberegningene beregnes kapitalslitet etter historiske investeringskostnader slik at det ikke blir noen prisstigningsgevinst.
- Produktivitetsendring er regnet på ulik måte i de to beregningssystemene. I normaliserte regnskaper betyr nedgangen i samlet antall årsverk i jordbruket en økning i vederlaget på om lag 9 000 kroner per årsverk fra 2009 til 2010 og om lag 7 000 kroner per årsverk fra 2010 til 2011. Gjennomsnittlig produktivitetsnedgang på referansebrukene er om lag 800 kroner fra 2009 til 2010 og om lag 1 900 kroner fra 2010 til 2011. (Produktivitetsberegningene til referansebruksberegningene er beskrevet i kapittel 5.) Totalkalkylen fanger umiddelbart opp strukturelle endringer i jordbruket slik som nedgang i arbeidsforbruk, mens måten produktivitetsberegningene gjøres på for referansebrukene gjør at skift i utviklingstrender først blir fanget opp etter flere år.
- Alle jordbrukets produksjoner inngår i totalkalkylens normaliserte regnskaper, men en del av disse inngår ikke i referansebrukene. Dette er blant annet pelsdyr, grønnsaker og blomster. Disse produksjonene kan ha et annet nivå og en annen utvikling for vederlag til arbeid og egenkapital enn øvrige produksjoner.
- Referansebrukene har med enkelte poster som ikke inngår i normaliserte regnskaper slik som jordleie.
- Normaliserte regnskaper har med poster som ikke inngår i referansebrukene. Tidligpensjonsordning er en slik post som bidrar til et høyere nivå i normaliserte regnskaper med til sammen omtrent 1 900 kroner per årsverk.
- Beregningssystemene har forskjellig prinsipp for føring av tilskudd. I referansebruksberegningene framregnes tilskudd med vedtatte satser, mens i normaliserte regnskaper er det bevilgningene (budsjettert beløp) som regnes inn for budsjettåret 2011.